

ÚJ KÖNYVTÁR
SZERKESZTI: BÓKA LÁSZLÓ
9

A MAGYAR RENAISSANCE KÖLTŐI

GERÉB LÁSZLÓ
FORDÍTÁSÁBAN,
BEVEZETŐJÉVEL ÉS JEGYZETEIVEL

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROSI
IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI INTÉZET

TARTALOM

Bevezető

Janus Pannonius (1434-1472)

AKI CSAK RÉGI KÖNYVEKET SZERET
EGY HITELEZŐHÖZ
A JUBILEUM-ÉVI ZARÁNDOKOKRA
PÁLHOZ
MIDŐN DIÁKTÁRSAI MAGUKKAL VITTÉK
PÉTERRE
MAGYARORSZÁG DICSŐSÉGE
VETÉSI LÁSZLÓHOZ
BÉKESSÉGÉRT
BETEGSÉGÉN ZUGOLÓDIK
AZ ÚJ KOR DÍCSÉRETE

Bonfini Antal (1434-1503)

MÁTYÁS KIRÁLY BUDAI PALOTÁJÁRA

Piso (Borsós?) Jakab († 1527)

MÁTYÁS KIRÁLY SÍRJÁRA
LEPTÁHOZ A VÁROSI ÉLETRŐL
SZALKAI LÁSZLÓHOZ ÚJÉVRE

Cervinus Illés (1463-1520)

II. ULÁSZLÓ KIRÁLYHOZ UDVARI ÁLLÁSÉRT

Bácsi Ferenc

A MAGYAR TRÓNT KÖVETELŐ MIKSA CSÁSZÁRRA

Megyericsei János (1470-1517)

SAJÁT GYULAFEHÉRVÁRI SÍRJÁRA

Bekényi Benedek

VERBŐCZI ISTVÁN HÁRMASKÖNYVÉNEK ELSŐ KIADÁSA ELÉBE

Erdélyi Székely Ferenc

II. LAJOS KIRÁLYHOZ

Taurinus István († 1519)

A PARASZTI HÁBORÚ C. HŐSKÖLTEMÉNYBŐL

Enyedi (Volfardus) Adorján (1491-1544)

ELÉGIA JANUS PANNONIUSRÓL

Nagyszombati Márton

BUZDÍTÁS A MAGYAR RENDEKHEZ TÖRÖK HÁBORÚBA

Szalkai László (1477?- 1526)

MÁRIA KIRÁLYNÉ VÍGASZTALÁSÁRA

Erdősi Sylvester János

GESZTI MIHÁLYHOZ
ANNA MAGYAR KIRÁLYNÉ SÍRVERSE

Andronicus Tranquillus

MIKSA CSÁSZÁRHOZ

Vernerus György

A MOHÁCSI CSATATÉRRŐL
A MOHÁCSI VÉSZRŐL
TEKTANDER JÓZSEF KASSAI ORVOS SÍRJÁRA

Bornemissza Pál

MONDÁS

Oláh Miklós (1493-1568)

FARSANG ÉJSZAKÁJA BRÜGGE VÁROSÁBAN
MÁRIA KIRÁLYNÉ KINCSTARTÓJÁRA
A MOSTANI ÉVSZÁZADRA
MÁRIA KIRÁLYNÉ VADÁSZATA
ROTTERDAMI ERAZMUS SÍRJÁRA
VÁLASZ KÁLNAI IMRE LEVELEIRE BRÜSSZELBŐL

Verancsics Antal (1505-1573)

PIETRO DA CHARTAGINE ORVOS TÁNCÁRÓL
HIÚSÁGOK HIÚSÁGA, MINDEN HIÚSÁG
PÉNZ, ÉJSZAKA, BACCHUS, ÁMOR
JÁNOS KIRÁLY FIÁNAK, II. JÁNOSNAK SZERENCSES SZÜLETÉSÉRE

Langus János

JÁNOS KIRÁLY HALÁLÁRA
TÖRÖK ÜLT BUDÁBA

Zsámboki János (1531-1584)

SZÜLŐVÁROSOM, NAGYSZOMBAT CÍMERE
MÁRTON-NAPJÁRA
A HŰ KUTYÁK
JANUS PANNONIUS PADOVAI KIADÁSA ELÉ
AMI ÖRÖKKÉVALÓ
AZ ÉN PALLASOM
AZ ALCIMIA HIÁBAVALÓSÁGA
EGYSÉGBEN AZ ERŐ
KRISZTUSHOZ
KRISZTUSHOZ

Istvánffi Miklós (1538-1615)

PÁSZTORI VERSEK
SZÉP LESBIÁM
SZENT MEDÁRD NAPJÁRA
PLÚTÓHOZ
TINÓDI SEBESTYÉNÉRŐL

Somerus János (1539-1574)

VITÉZI ÁLLAPOTÁN KESEREG
BUZDÍTÁS MÁTYÁS KIRÁLY UTÁNZÁSÁRA
A MOLDOVAI ERDŐKHÖZ

Schaesius (Segesvári) Keresztély (1540-1585)

PANNONIA ROMLÁSA

Debreceni Csorba István

SZIGETVÁRI ZRINYI MIKLÓSRÓL

Csibrádi Mihály

ZRINYI GYÖRGY GRÓFHOZ

Hunyadi Ferenc

KESERGÉS BÁTHORI ISTVÁN LENGYEL KIRÁLY SÍRJÁNÁL

Dedricius György (1570-1605)

VERSES ÚTIRAJZÁBÓL

Thury György

ALVINCZY PÉTERHEZ

Filefalvi Filiczky János

BŰNBOCSÁNATÉRT ÉS BÉKESSÉGÉRT ISTENHEZ
MAGYARORSZÁG

Balog János

BALASSA BÁLINT HALÁLÁRA

Szamosközi István (1570-1610 közt)

FRÁTER GYÖRGY BARÁT SÍRJÁRA
A FÖNSÉGES FEJEDELEM, BOCSKAI ISTVÁN CÍMERÉBE
BUDÁHOZ
BOCSKAI ISTVÁN FEJEDELEM BŐKEZŰSÉGÉRŐL
ÜSTÖKÖS
UT SEGETES AUSTER, SIC CONCVITIT AUSTRIA GENTES...

Báthori András fejedelem (1566-1599)

FELELET BÁTHORI ZSIGMONDNAK

Bocaius János (1569-1621)

IFJÚ NEMES LAKODALMÁRA
A BORISSZA KÁNTORRA
NAGYSZOMBAT VÁROSÁN ÁTUTAZÓBAN
A NAGYURAKRA
MIKOR TÁNCOLNI HÍVTÁK
A KASSAI TEMPLOMBA
MAGYARORSZÁG HIÁNYOSSÁGA
QUID CONTEMPTIUS EST DOCERE LUDIS?
ERZSIKÉHEZ, ÉDES JEGYESEMHEZ
MÁRIA BÖLCSŐDALA
KASSA
A TÁBORBAN FELAKASZTOTT TOLVAJ NEMESRE
HADAKNAK ISZONYTATÓ DÚLÁSUKRÓL
GARÁZDA VITÉZEKNEK VALÓ
A KOZÁKOKRÓL
HUSZÁROK
A SZÁZ TÖRÖKÖT MEGSZALAJTÓ ÖT MAGYAR HUSZÁRRÓL
ÓDA MAGYARORSZÁG TERMÉKENYSÉGÉRŐL
A JÉGBE SZAKADT TÖKÖK CSAPATRÓL
KÖSZÖNTŐ ÓDA A MAGYAR KORONA HAZAHOZATALÁRA
TUDÓS BARÁTOM HÁZASSÁGÁRA
A MAGYAR LOVAK DÍCSÉRETE

Életrajzi jegyzetek

BEVEZETŐ

Magyarországon nyolcszáz évig előkelő helyet foglalt el a latin nyelvű irodalom. Öt évszázadig - fél évezredig - szerepe kizárólagos volt. Száz évig - a reformáció századában - már megosztja helyét a nemzeti nyelvvel, de övé az elsőség. A tudományos irodalomban még további kétszáz évig megtartja rangját.

Amikor a magyarság mai hazájában megtelepedve, áttér a földműves életmódra, akkor a hatalma csúcsára lendült német-római birodalom politikai befolyása alatt áll. A keleti és nyugati kereszténység ütközőpontjában ezért diadalmaskodik itt a nyugati. Ez hozza magával a latin nyelvet. A félezer évvel előbb, a nagy népvándorlás korában jött germán népek a római birodalom területén megtelepedve átveszik annak kulturális hagyományait. Indoeurópai nyelvük a rokon latinon hamar csiszolódik, irodalmuk elég korán életre kel. A finnugor magyar-nak azonban csaknem félévezredes vergődésébe kerül, amíg latinból készülő fordításokon edződve, nagyjában alkalmassá válik magasabb eszmék kifejezésére: irodalomra. Magyar nyelvemlékeink, szórványoktól eltekintve, így is csak a középkor legvégéről, az újkor elejéről maradtak ránk. Eredeti alkotásokat mindaddig csak latinul ismerünk: történelmi műveket, okleveleket, törvényeket, legendákat, prédikációkat, egyházi énekeket. Könyves Kálmánnál tapasztalunk törekvést irodalmi élet megteremtésére, de a hazai termés mindvégig csak a szorosan vett helyi jellegű szükségletek kielégítésére szorítkozik. Középkori irodalmunk az európai germán hűbériség szellemét szolgálja: alázatos megnyugvást hirdet a társadalom rendi tagozódásában, az isteni eredetű felsőségekben és a földi munkáért, az elszenvedett igaztalanságokért túlvilági jutalommal kecsegtet. Teljes egészében ilyen vallásos szellemű.

Amikor nyugaton, elsősorban Itáliában a terménygazdálkodáson alapuló hűbériséggel szemben kifejlődnek a pénzgazdálkodás következtében a városok, ezeknek művelt polgárai új szellemű irodalmat teremtenek. Hitelét veszti a hanyatló vallásos szellem s az újra felfedezett, újra tisztelt antik görög és római irodalom utánzásával új műveltség kezdődik: a renaissance. Irodalma nem a mennybe tekint, hanem az emberben keresi okát és célját: neve ezért e m b e r s é g - humanizmus. A XV. században az új gazdasági élet szele a periférián fekvő Magyarországot is meglegyinti, de Mátyás kedvezőtlen körülmények közt folyó próbálkozása a hűbériség felszámolására ép úgy kudarcot vall mint később, 1514-ben a parasztlázadás, melynek bukása a mezővárosok feltörekvésével is végez. Nem társadalmi átalakulás, hanem Mátyás király udvara és művelt főpapok honosítják meg itt a humanizmus európai divatját. De mégis: míg eddig csak a király, illetve a bárók fogalma jelentette az országot - a humanisták megteremtik a nemzeteszmet: a virtuális Magyarországot.

A hazai latin műveltség fő tűzhelye végig a középkoron a királyi kancellária. Első humanistánk, Vitéz János kancellár, az érdemes nevet szerzett szónok, ide nevel humanista tisztviselőket. Neveltje Janus Pannonius is: a magyar humanizmus mindjárt kezdetén világhírű költőt nyert benne. Mátyás udvari történetírója, Bonfini Antal is mintaképe lesz a következő nemzedékeknek. A Jagellók és Ferdinánd idejében Buda magyar, cseh, dalmát, osztrák humanisták találkozóhelye. A királyi udvar helyett főpapi székhelyekre decentralizálódik a humanista élet. (Piso, Szalkai, Taurinus, stb.) A kis kor nem terem nagy írókat. A harmadik magyar humanista írónemzedék működésének ideje a Mohács utáni korszak. Most már Verbőczitől és neveltjeitől kezdve elszaporodnak köztük a világi elemek. Budán János udvarában és Erdélyben egyaránt élnek (Veráncsics, Brodarics, Zermegh, Enyedi) a humanista hagyományok, míg a Habsburg részen Oláh Miklós folytatja a régi gyakorlatot és felneveli a kancelláriában utolsó humanista nemzedékét: a sokoldalú Zsámbokit és Istvánffit, Forgács Ferencet, a tör-

ténetírókat. Ebből a negyedik nemzedékből Forgács Ferencnek érdeme, hogy a Habsburgoktól konok magyarként átmegy Erdélybe, Báthory István kancellárja lesz és folytatja a magyar kancelláriai hagyományokat: utódokat nevel, Kovacsóczy Farkast, Berzeviczy Mártont, Gyulai Pált. Munkára ösztönzi a szász városok költőit (Schaesius stb.) Így virul fel Erdélyben, a Báthoryak alatt az utolsó, az ötödik magyar humanista írónemzedék (Szamosközi, Decsi, Dedricius, stb.). A protestantizmus, a külföldi egyetemek fokozott látogatása most már országszerte, falusi iskolákig szórja szét a kisebb humanistákat, akik közül termékenységevel, frissességével kiemelkedik a buzgó alkalmi költő: Bocatius. Vele ér véget humanista költészetünk, mely másfél századig élt és irodalmat jelentett.

Ekkor már Balassa dalait éneklik, a renaissance fénye ellobbant, az „emberséggel” szemben vallásos reakció válik hosszú időre uralkodóvá, a reformáció hitvitái megtermik Pázmány magyar nyelvét, a latin verselés száraz iskolás gyakorlattá züllik, így tengődik még két századig. A 17-18. században még kivillan az iskolából Halápi Konstantin barokk verselése, végül Kazy és Hannulik János, akiknek költészete úgy viszonylik a humanistákhoz, mint az újklasszicizmus akadémikus művészete a renaissance áradó lelkű, forradalmi alkotásaihoz. E két század alatt a tudomány nyelve még latin. Erdélyben a két Bethlen: Farkas és János történelmi művei tetézik be a tradíciókat, de Szalárdi, Kemény, Cserei már magyarul historizálnak és Zrínyi után sem volt latin epikának többé lehetősége. Apáczai Csere János minden tudomány számára biztosítani akarja a magyar nyelvet, de eredménytelenül, mert még másfél század múlva is politikai és közgazdasági íróink (Martinovicsék, Berzeviczy Gergely) latinul írnak, miképpen a történetírás tudományát is latinul művelik Katona, Pray és társaik. A magyar humanista irodalom mind keskenyebb folyama a 17. század végével teljesen kiszikkad. Ami latin irodalom a 18. században még terem, új kezdés: nem a megszakadt, feledésbe merült hazai hagyományok folytatása, hanem merőben külföldi gyökerű tudós irodalom.

A nemzeti ébredés kora biztosítja a nemzeti nyelv jogait. Az ország magyar és egyéb nemzetiségei öntudatra ébrednek. Elsőprik a latin nyelvet és lassan, fokozatosan a nemesi osztályuralmat is, amely különböző nemzetiségekből összetevődve, német földről vezetve, a közös iskolai és latin hivatalos nyelv által biztosított egységgel uralkodott heterogén alattvalói felett.

A latin nyelv kezdettől végig csak az uralkodó réteg számára biztosított műveltséget. A humanista hagyományokon épült, nemzeti nyelvű népoktatás nagyobb mértékben a 18. sz. második fele óta lendült fel. Kelet- és Kelet-Középeurópa többi parasztnépeinél ugyanez volt a helyzet. Ugyanerre a korra esik nemzeti ébredésük, nemzeti irodalmuk fellendülése és azonos, európai jellegű népoktatásuk. Keleti szomszédaival szemben a magyart felsőbbrendű, nyugati műveltségű népnek feltüntetni tendenciózus valótlanság. A magyar nép társadalmi és gazdasági szerkezete a történelem folyamán azonos volt szomszédaival és művelődésének útja is azonos volt. Való igaz azonban, hogy a közép- és újkorban latin nyelven magyar irodalom virágzott, melyből azután a nemzeti nyelvű irodalom igen sokat merített. Ezért irodalomtörténeti szempontból és hatására tekintettel is megismerése nemzeti kulturális kötelesség. Ezt a célt akarja szolgálni ez a kis szemelvény a magyar humanista költészet 1450-1610 közt íródott dús terméséből.

G. L.

Források: Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1891. - Pintér Jenő (nagy) magyar irodalomtörténete. Bp. 1930-1934. - Huszti József: Janus Pannonius, Pécs. 1931. - Horváth János: A magyar irodalmi műveltség kezdetei. - A magyar irodalmi műveltség megszólása, Bp. 1935. - Hegedüs István: Dicsének Marcellusra, Bp. 1897. - Guarinus és Janus Pannonius, Bp. 1896. - Schaesaeus Ruinae Pannonicae c. epikus költeménye, Bp. 1916. - Juhász László: Adalékok az 1437-1490. évekből. Bp. 1931. - Trencsényi-Waldapfel Imre: Küküllei János. Bp. 1936. - Gyöngyösi dolgozatok. Bp. 1932. - Magyar Horatius. - Kardos Tibor: Középkori irodalom, középkori költészet. Bp. - Janus Pannonius bukása. Pécs 1933. - A virtuális Magyarország. Bp. 1934. stb. - Kerecsényi Dezső: Kolostor és humanizmus Mohács után (h. é. n.) - Humanizmusunk helyzetképe Mátyás után és Mohács előtt. Bp. 1934. - Dudith András. Bp. - Oláh Miklós. Bp. Apolló I. évf. 289. stb. - Geréb László: Magyar barokk humanisták. Bp. Vigilia 1940. évf. - Bevezetések Morus: Utópia - Bonfini: Mátyás király - II. Rákóczi Ferenc emlékezései és vallomásai - Taurinus: Paraszti háború c. kötetekhez. - Felhasználtam továbbá a Pintér irodalom történet I-IV. kötetében összeállított s a hazai latin nyelvű irodalomra vonatkozó teljes könyvészetet. L. még a kötet végén az Életrajzi jegyzeteket stb.

E kötet kisebb humanista költőkből készült fordításaim hétharmadát tartalmazza. Régebben elszórva megjelent fordításaim túlnyomórészt itt átdolgozva, újra fordítva látnak világot. Janus Pannonius fordításaim eddigi kötetei: A Duna mellől, 1940., Itáliai évek, 1943. Összes verseinek fordítása kéziratban. - E kötet átnézésének baráti szívességéért ez úton mondok köszönetet Gerézdi Rabánnak.

AKI CSAK RÉGI KÖNYVEKET SZERET

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Jó ezer esztendőn át könyveket írtak, ezernyi,
nincs bennük szépség, bár van elég tudomány.
Mégsem a verseimet, de csak egyre dicséred a régi
könyveket és csak azért, mert öreg, ósdi papír.
Annyira tiszteled ős, régenmult századok évét,
annyira tiszteled ős dédnagyapák idejét.
Nékem az azonban az új dolog ad örömet, csak az ujság
ingere, Bertalanom és nem az ócska penész.
Ferde az ízlésed, dehogy osztom én veled abban!
Mért nem? Előadom ezt, bárha nehéz, ha bajos:
Énnekem ízlik a must - teneked savanyodva az óbor,
alma legyen poshadt, mert te csak úgy szereted.
Drága Polyxénám, szépség, teveled sose háljon,
mindíg csak nagyanyó vén Hekubákat ölelj!

EGY HITELEZŐHÖZ

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Adj ide hét aranyat kölcsön s az egekre ígérem:
Néked e jóságért holtig adós maradok!

A JUBILEUM-ÉVI ZARÁNDOKOKRA. 1450.

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Spanyol, francia, magyar, szláv és német,
Rómába jönni mért kellett neked?
Az olaszokba kell-e tömni pénzed?
Hát üdvözülni otthon nem lehet?¹

¹ Eredeti versalak: distichon.

PÁLHOZ

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Hogyha nem ér annyit teneked, mit kér kicsi Láis:
Hasztalanul szedtél sok tudományt, Palikám!

MIDŐN DIÁKTÁRSAI MAGUKKAL VITTÉK

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Fiúk, hová, ugyan hová cipeltek?
Alighanem rút bordélyházba tartunk!
Mi is lehetne más ily messze kívül,
a várfalon túl, ennyi kert között,
e sokszobás és pamlagos tanyán?
Mindenfelé kifestve lányok ülnek,
magasra van tornyozva hajzatuk;
csak lenge fátyol van nyakukba vetve
s nem tartja fűző széles mellüket, -
Hát ez mi volt? Az ottan merre nyúlkál?
Ez itt ölelget, az meg csókolódzik,
amaz meg elmegy szomszédos szobára...
Hát menjetek csak vesztetekbe, rossz nép! -
Megfenyegettek, hogy sétálni többé
nem visztek engem? Én nem is megyek!
Megmondom ezt Guarinonak, biz' isten!²

PÉTERRE

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Jellem vagy kifelé, Péter; de titokban ugyancsak
megnyalod ám te a sót! - Hagyjad a verseimet!
Mint ahogyan te beszélsz, úgy ömlik az életem árja,
s ajkamon árad a szó, mint ahogyan magad élsz.

² A költő híres tanára Ferrarában.

MAGYARORSZÁG DICSŐSÉGE

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Hajdan olasz földről kapták csak a népek a könyvet;
most Magyarországból száll a világba a vers.
Nagy diadal nekem ez, de nagyobb sokkal diadalmad,
szellemem által hős, drága hazám, teneked.

VETÉSI LÁSZLÓHOZ

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Írsz görögül, latinul, verselsz buzgón, gyönyörűen,
én bezzeg barbár hangra nyitom szavamat.
Elmult már az idő, amidőn pengettem a hárfát
s Múzsák kútjából ittam a tünde italt.
Mars katonája vagyok, nem Apolló dalnoka többé,
lantom lágy hangját trombitaszó nyeli el.

BÉKESSÉGÉRT

- Janus Pannonius (1434-1472) -

Mindenek atyja, ki úr vagy örök hatalommal az égen
s mennyei csillagokon: Jöjj és szemedet könyörülve
vesd le reánk és nézd, hogy dulja a földet a hadvész.
Látod-e, hogy romlunk, hullunk el a hosszú vizzályon!
Drága atyánk, küldd már, ó, küldd el a békét
s messze tereld a halált, üzd messze a bajt, a keservet!

BETEGSÉGÉN ZUGOLÓDIK

- Janus Pannonius -

Hát életem rövidre mért kis útját
mindig bajok közt kell-e töltenem?
Bensőmet mindig égő lángok dúlják?
Sorsom mindig csak kín és gyötirelem?

Szegény anyám, hányszor beszélte régen,
 hogy mennyi bajjal járt gyermekkorom!
S olasz földről hogy most hazámba tértem,
 a visszatérést szinte átkozom:
Ömlött epém. Derűre jött a bánat.
 S követve most királyom zászlaját,
balvégzet úz, - síromnál harsogának
 kicsiny hijján a harci trombiták.

Harmadnapos hideg cibálja testem
 és minden csontom tüzlángot vetett.
Balsors miatt veszélybe gyakran estem,
 de győztem eddig minden baj felett.
Mellemben mintha török éle vágna
 és vért kell köpnöm szűnös-szüntelen.
Szegény tudóm is kapkod csak zihálva
 s a láz örökké birkózik velem.

Hosszas betegség béna hordozója
 elfásul lassan bús fekvőhelyén.
De kínjaimban nincs nyugalmas óra,
 ébren virrasztok éjjel-nappal én.
Örökkön úz vad látomások réme. -
 Talán Regulus ért ily végzetet,
kinek pún bosszú szemhéjját kitepte
 s kit szöggel vert hordóba fektetett.

Leszek-e vén s milyen lesz majd e vénség,
 ha ifjúságom csak bajomra volt?!
Csak harminckét esztendő leszek én még,
 midőn hatodszor elfogyott a hold...

Ó, istenek, ha jutnak még az égbe
 a föld porából felsíró jajok,
legyen már ennyi szenvedésnek vége,
 hadd haljak meg, vagy irgalmazzatok!
Ily áron nekem Krözus kincse sem kell,
 így isten sem kívánok lenni én:
Hogy is vigadnék ennyi gyötrellemmel
 ambróziáknak ámító ízén?
A nektár sem kell, bárha Hébe adja,
 vagy kancsóm mellett Ganymédes áll...

Az élet épség - ám ha kórság rabja,
 nem élet az, de lassú, csúf halál...

(1466. márciusában.)³

³ Eredetileg distichon.

AZ ÚJ KOR DÍCSÉRETE
(Marcellus magasztalásának előhangjából)

- Janus Pannonius -

... Ne keress a multból régi krónikákat!
Aki így cselekszik, haszontalan fárad,
fényes nappal gyújtja éjji mécses lángját...
Ki ne ismerné már Tróját, Thébát, Spártát?
... De méltán is éri hálátlanság vádja,
ki a jelen helyett multakat imádja,
élőket dicsérő hála-szava nincsen,
amiből a jövő jó példát merítsen.

Bűnére talán még lenne is bocsánat,
ha ma is nem látnánk híres daliákat.
De fényes korunknak akadhat-e párja? -
Tán az aranykor is újra visszaszállna,
ha a tunyaságot Pallas megengedné.
Mert a lomha embert ő váltig megedzé,
törte, noszogatta lelkét jó sokáig,
plántálva beléje tudomány csodáit.

Sok Athén van mostan, táborok, vezérek,
új dolgok születnek, multak újra élnek.
Korunkban az ember azt is hihetné már,
hogymostan él Sándor, vagy Julius Caesar.
Napunk versenyezhet fényes napjaikkal
s minden szellemet a kor tettekre sarkal.

Eszemadta dolgok, mesterség, művészet,
akár hajógyártás, akár hadigépek.
Van sok csodás jármű, mérnök, feltaláló;
Phaedra asszony akad most is, intrikáló;
Endymionhoz jár titkon sok Seléne;
szobor is - különbet Phidias se vésne.
Vénus ha van, támad festője, Apelles.
Büszke Sidon, Tyrus most is hamu, por lesz.
De születnek szobrok, gyul a bíbor éke,
rengeteg paloták merednek az égre.
Eltűnt a Labyrinth, leomlott Babilon.
Hol a templom, melyet épített Salamon?
Óriás Kolosszus, Mauzoleum, gúlák?...
De nézd, ott a tengert fényes hajók túrják,
egy-egy mozgó sziget, egy-egy tornyos város,
evező, vitorla, árbóc olyan számos...

Pallas, Phoebus, Hermes s az aóni szüzek,
de szebb művészetre, hárfaszóra üznek.
Se szeri, se száma most a dalnokoknak,
soha annyi babért költők nem arattak.
S mibe a lantosok kelyhüket merítsék,
Pegazus forrása bőven buzog ismét.

De ami a kedvet legjobban csigázza,
akad most a versnek akármennyi tárgya:
Vérszomjas vitézek, vezérek és hadak,
lovak és lovasok vasvértet hordanak.
Róma harci rendje, nézd csak, újra éled:
Körsáncokat ásnak, védőárkot mérnek.
Táborőrség strázsál, ugyanannyi osztály
ma is a légio s négyszöget is formál.
Sűrű, tömött sorban arcvonalba állnak,
lovassággal toldva kinyulnak a szárnyak,
fegyvertelen népség elkotródik félre,
segédhadakból a sereg utóvédje.

Távolabbra előbb kirepül a kopja,
aztán éles karddal indulnak birokra.
De ha vártörésre kerülnek a dolgok,
nemcsak tetők vannak és guruló tornyok,
faltörő-kos helyett - ezt nem tudták hajdan,
dörgéstől riadtak akkor csak viharban -
bögő vastorok vet mostan kő-villámot...

Eredj tehát, ha e dús anyagot látod,
akad egy és más itt, méltó dalba venni;
ne mondd, hogy mostanság nem történik semmi!⁴

MÁTYÁS KIRÁLY BUDAI PALOTÁJÁRA. 1488.

- Bonfini Antal (1434-1503) -

Épített paloták, öntött szobrok, remek ajtók
hirdetik, ó, Mátyás, nagyszerű szellemedet.
Sok diadalt nyertél, neved el nem enyészik örökké:
őrizi érc, márvány, virtusod és a betű.

⁴ Az eredetileg hexameterben írt magasztalás 3022 sorban foglalkozik Jacopo Marcello velencei szenátor életével.

MÁTYÁS KIRÁLY SÍRJÁRA. 1490.

- Piso (Borsós?) Jakab († 1527) -

Én, Mátyás, nyugszom síromba temetve alant itt.
Mily hatalom voltam, Ausztria veszte tanúm.
Félt a világ tőlem; két császár vesseje voltam:
nem győzött rajtam senki, csupán a halál.

*

Én, a királyoknak példája, vitézkaru Mátyás,
hamvadok itt, kit a sors oly hamar elragadott.
Morva-, Csehországnak fejedelmeit is leigáztam
s büszke hadakkal jött hercegi lengyeleket.
Sok népet győztem, Bécs városa szinte enyém lett;
rettenetes voltam messze világok előtt.
Két császár seregén vettem sokszor diadalmat:
rómain és törökön, napnyugaton s keleten.
Még többet tennék, de a sors irigyelte világom
s árnyékká váltam, porladozik tetemem.
Lásd, ki valék: mily nagy hatalom; s ámbár a világon
századokig nevem él - egy rövid óra megölt.

LEPTÁHOZ A VÁROSI ÉLETRŐL

- Piso (Borsós?) Jakab -

Bárhogyan is vallod, hogy szép a vidéken az élet:
városi otthonomat mégis elébe teszem.
Várban a szállásom, biztos falakon menedékem,
éjszaka és nappal várta vigyáz mireánk.
Bacchus is arra tekint, el nem marad ő sem, a népes
cimborahad vígan lábaihoz települ.
Gyűlik a vendég is, finomult ízlésű barátok,
tréfabeszéd, bölcs szó járja gyakorta velük.
Bárha vadászprédád dám, kecske, nyulacska s az őz lesz,
vadkant és szarvast hordj csak a konyha elé,
lődd a nyilat jobban mint Herkules arra a sasra,
mely Kaukázusban Prómetheusra csapott,
légyen a tóban a hal bőven, völgyed csupa Tempe
s Múzsák kútjánál jobb italú patakod;
erdőid mélyén zengjen filoméla csapatja
s égen, földön kelt mindvalamennyi madár:
Bármi legyen még és minden bőven - de nekem csak
mégis erőt, örömet városi tűzhelyem ad.
S hogyha netán kérded, mért gondolom ezt? Nos, azért, mert
más fából faragott mindenikünket a sors.

SZALKAI LÁSZLÓHOZ ÚJÉVRE

- Piso (Borsós?) Jakab -

Szalkai, elmúlt már újév több mint tizenötször,
 hogy Piso érted verseli így az eget:
Jánus, akit Júnó maga is tisztel, te nagy isten,
 hozzád szólok előbb, mert veled indul az év:
Jánus atyánk, ki a múlt évet nézed kegyes arccal,
 nézd a jövődöt is nyájasan és derüsen.
Áldozatot mutatunk s tetejébe locsoljuk az újbort
 - Róma ilyet nem ivott szűkös idők idején.⁵
Halljad, az én uramért főhászkodom, íme, eképen,
 hogyha kegyes szívvel engeded áldozatom:
Nesztori éveket adj, hogy Szalkai boldogan éljen;
 s én is amit kezdtem, hadd fejezem be: segíts!

II. ULÁSZLÓ KIRÁLYHOZ UDVARI ÁLLÁSÉRT. 1499.

- Cervinus Illés (1463-1520) -

Bárha Homéros hős hangon méltatna, királyom,
 s Vergilius kürtjén hangzana rólad a dal:
Még e nagy elméktől se telik tán szó elegendő,
 hogy méltó fennen zengik el érdemedet.
Én meg a lányka hevét tudnám csak dallani inkább
 és panaszos hangon sírni a lant idegén,
nem hogy e nagy tettek méltó dalolója lehetnék,
 rangodat és nevedet fel sose foghatom én.
Mert a te híredtől lekonyulnak a tréfabeszédek
 és e dicsőségtől félnek a játszi szavak.
Engem Ulászlónak nagy virtusa, szíve, tudása
 porba ígézett és fel dehogy éri eszem.
Ó, sose gondold, hogy megvetlek időm erejében,
 merthogy a vállam nem vette magára e súlyt:
vágyam ugyan, bárcsak szólhatna terólad a lantom,
 vajha a Múzsámnak jutna elég nyugalom!
Ámde hajóm folyvást viharok kényére vetődik
 s bümra növekszik a víz, menten alámerülök.
Egyre szorong elmém, ez a gond, az a gond keseríti,
 nyugtalanul hány-vet egyre a bú meg a baj.
Hány-vet a balvégzet, méltatlanul egyre sanyargat,
 sajkámnak csillag nyájasan egy se ragyog.
S még e keserveimet tódítja szegény feleségem
 veszte is éltenek felviruló tavaszán.

⁵ Az eredeti szöveg szerint: „Opimius consul idején”. Opimius fősvény consul volt.

Bár a halálba magam mennék s ő élne helyettem!
Vajha követhetném társul a Styx folyamán!
Újra meg újra a bajt halmozza a bajra szerencsém,
megkeserült sorsom ennyi csapás közepett.
Így nyom a balvégzet bajaim bús állapotában
szellemem így javarészt kárbaveszett, odavan.
Nyugta legyen, biztonságban költőd, aki hirdet,
lelke ne csorbuljon terheitől sohasem.
Ekkora gondok közt hányódva, hogy írna a költő,
napja üres nincsen, nincs szabad ünnepe sem.
Engem e szörnyű vihar tart vissza, ha hív is a büszke
szolgálat, hogy uram dalnoka, tolla legyek.
Vétkemül így sose ródd, lomhának hát sose gondolj,
bárha nem énekelek - hallgatok egyre csak én.
Ródd meg a balsorsot, tudd néki csupán be e rontást:
jó szándékomból zálogul ím ez elég.

A MAGYAR TRÓNT KÖVETELŐ MIKSA CSÁSZÁRRA

- Bácsi Ferenc -

Zsarnokló német lesz-e hát a magyar fejedelme?
És a királyi Dunát Rajna folyó nyeli el?
Tűzzel a víz hamarább vegyül el, meg a földdel az égbolt,
mintsem e két nemzet összeszokik valaha!

(1505.)

SAJÁT GYULAFEHÉRVÁRI SÍRJÁRA. 1507.

- Megyericsi János (1470-1517.) -

Az, akit irígység és másnak szép érdeme nem bánt,
lássa latin szóval róva e verseket itt:
Híres költőket hármát termett e rokonság,
ott, hol a Dráva folyó ring a magyar talajon.
Janus az első volt, ki először hozta e tájra
szent Helikonról a szépszavu áoni kart.
Péter a másik volt, sarjadt a Garázda családból
és latinul zengőn verte a lant idegét.
Végül e törzsökből én jöttem utánuk utolszor,
szúzi, tudós Múzsák harmadik érdeme, én.
Esztergom várán térült nyugovóra Garázda,
Janus sírja saját püspöki székhelye lett.
Födjetek engem el itt; de ha máshova vetne a végzet,
hogya nem itt nyugszom, megtagadom tetemem.

Lelkem amint majdan szabadulva a légbe kirebbent,
már nem bánja tovább visszamaradt poromat:
hívja ha égi Atyánk, felszáll a magasba, de testem
- egykor amelyből lett - vissz a földre kerül.
Isteni lelkünket mennyek nyugodalma vidítja,
romló testünknek ily kicsi ház is elég. -
Hogyha e márványon látod, ne sokalljad az írást:
ezt aki nem tudná, légyen e vers okulás.

*

Írtam életemben, az Úr 1507-ik évében. Éltem 37 esztendő.
Mit szólsz? Hallgass. Irígy ember, hallgass!

**VERBŐCZI ISTVÁN HÁRMASKÖNYVÉNEK
ELSŐ KIADÁSA ELÉBE. 1517.**

- Bekényi Benedek -

Van, kit az önszeretet hajt, mások a hírre vadásznak,
szellemi munkával más nem emésztí magát.
Érzed e bajt, te dicső, boldog, te hazádra figyelmes
s hűn foglalkoztál régi szokásaival.
Méltó törvényt rótt egykor, görögökre Lykurgos
és a szicíliait jogra tanítja Ceres:
ám te az elszórt sok jó törvényt összeszerezted,
hogy mielőnkbe bocsásd drága hazánk jogait.

II. LAJOS KIRÁLYHOZ

Taurinus: Paraszti Háború c. hőskölteménye elébe. 1519.

- Erdélyi Székely Ferenc -

Trója Homérosnak méltán halálával adósa
s messze vizek hátán kóbor Odysseus is;
és hálás méltán nagy Vergiliusnak a jámbor
Aeneas és a dicső Róma s a durva paraszt:
ó, Lajos, így hálás Taurínus énekeért most
mind ama föld, mely örül, hogy fejedelme te vagy!

A PARASZTI HÁBORÚ C. HŐSKÖLTEMÉNYBŐL

- Taurinus István († 1519) -

BAJOKOZÓ: A PÉNZ

Mily keveset tudtok s mit hisztek el, ostoba ember!
Álom, az étel, a bor foglalja le minden időtök
s ritkán éritek el csak az emberi kor közepét is.
Íme, a pénz, az arany, mit a kard s a halál se riaszt meg,
emberi minden szent törvénynek a felkavarója
pénz, csak a pénz. Fő rossz, első baja mind a bajoknak.
Vész és méreg a pénz, hitvány javak alja, legalja.
Mindig a pénz indít vad háboruságokat és a
békés nemzet közt emiatt lázad fel az alnép.
Jár a nyomán a halál, a viszály, a csel, esküszegések,
száműzetés meg a harc, rablás, orzás, a hamisság.
Benne keresd bűnök gyökerét; légy bármi nagy ember,
annál jobban hajt az aranyra a kapzsi mohóság,
mely mivelünk születik. Fejedelmi nagy udvarainkban
Tantalus ül, szikkadt ajkát nem üdíti a serleg,
gyötri a szomjúság, keseríti, aszalja örökké...

(I. könyv.)

A NAGYLAKI CSATA

Észleli Székely György, had támad a tábora ellen,
fegyvert fog nyomban, kivonult amazoknak elébe.
Társaihoz szól long, bíztat, diadalmat ígérget.
Kardja van egyének, de kaszát ragad ottan a másik,
ennek a fegyvere íj, amazé meg a röpke parittyá,
és sokakat láthatsz pusztán fene cséphadaróval;
kis kapa, nagy kapa is bőven forog ott a kezükben.
Volt aki nagybuzgón a kapát s az ekének az ércét
olvasztván, abból új fegyvereket kalapált ki,
mégis a többségük csak kajla kaszával igyekszik;
ásót forgat amaz, más bízik a görbe husángban,
más boronája vasát, mellyel csak lágy rögöket tört,
vaskötellekkel erős szőlői karóra kötözte.

(II. könyv.)

Báthory - hektori hős - kívánja a harcot azonnal.
Hű társul vele tart a csanádbeli püspök, a híres
Csákiak ágából eredett Miklós nevű főúr.
Mindkettő nagy szív, kettő virtusra egyenlő.
Megvetik ők a szegény pórság tömegét s kis
had hebehurgyán ront a paraszt tábor közepéig.
Rögtön a kürt riadoz rettentő vad recsegéssel,

reszket a lég nyomban, durván kirikolt a tölökszó,
trombita is harsan, jeladása kavarja a szellőt
s messze a csillagos ég tetejére hatol fel a zengés.
Számptalanul sok kard röppen ki reá hüvelyéből.
Szemben az ellenség, indulnak azonnal elébe.
Hirtelen éri zavar, megbomlik ezért a parasztság,
rendbe sem áll, csak a pajzs védelme mögé lapulódik,
összeszorult a tömeg s csak retteg a fegyvereseiktől.
Nagy vereség lőn így: ott vassal folyt a csatázás,
itt csak a félelem ül, bénulva bevárja a gyilkot.
Felrobogó lovasok sebesen nyargalnak a talpas
ellenségre, vasas lándzsák hegye vág a tömegbe
tág ösvényt: forrón, dühösen kaszabolnak a kardok.
Sűrűn rázuhogó vágás hármaz páncélon is átüt.
Ármányos, bátor Székely felbukkan a zűrös,
megriadott népből, buzdít, noszogat csapatonként.
Erre jutalmat ígér, lelkükre beszél amazoknak,
hogy ne remegjenek és sose féljenek ők a haláltól.
Népe eképz buzdul, míg ellene félemedik most.

Már lehanyatlík a nap, jön az alkonyat és feketén az
éjszaka kél, a sötét, s ez félbeszakasztja a harcot.
Csillagos ég van, alant sűrűn gyúlnak ki a fáklyák;
harmatozik, de közé sűrűn vércsöppek is esnek.
Sűrű, sötét ez az éj, tűz villan elő a homályból.
Vérbe esett ma a hold, úgy jár szekerekkel az égen.
Új hajnal támad, de borús, szomorú: keleten nem
kél fel a nap ragyogó arccal, sugaras hajazattal,
sárga ruhát se terít a világra, de gyászködök ülnek
bús-feketén s a napot belefojtották a homályba.
Székely, a bűnre törő: jobbagya töménytelenül sok,
Báthoryt és népét most körbekeríti hadával.
Már csak a fegyver volt Istvánnak a pusztaz reménye,
mert kisdéd seregét ügyesen csak erős katonákból
s harcba mohón rohanó ifjúságból toborozta.
Most a paraszti sereg mindenfele körbekeríti
ezt a nemes csapatot s támad. Hátát a nemesség
egymásnak veti ott s úgy védi magát a dühödt nép
ellen, amely távol forgatja hiába kaszáját,
mert az üres levegőt vagdalja csupán a karókkal.
Rászerezé a paraszt most hosszú fatörzsre kaszáját,
ígyen az ellenség közepéig elér, kaszabolja.
Rettenetes puskát fognak rá szemben azonban:
vet ki tüzelve golyót, leteríti, szalajtja a népet.
Reng a magas levegő, mely táborukat beteríti
és füstöt kavart a tüzes, nagysúlyu golyóbis.
Menyből az éj leborult s lándzsákkal volt teletűzve.
Hátat adott a husáng, fut a talpas, utána lovasság;
üldözik és vágják, futamítva tovább a futókat.

... Már a szerencse, a harc kétséges lett. A parasztok futnak már. De vitéz Székely most váltig igyekszik: újra begyűjti hadát, új harcra, csatára vezérli. Báthory már fáradt, csüggedt, fáradt a nemesség. Trombita nem harsan, bágyadtak a lándzsatörésre. Most lesz a döntés majd! Kétséges még diadalma mindkét tábornak, mert csalfa a harci szerencse. Végül az úri erők megtörtek a számtalanul nagy köznépség erején, sebesült immár valamennyi. Röppen a nyilvessző és egyre fogyasztja csak őket; lesből lándzsa esik, mellettük a nádas okoz bajt: rejtekből kitörők szúrják beleikbe a fegyvert. Volt, aki bunkóval sujtott a csupasz koponyákra; volt, aki még küzdött, mégsem menekülhet el onnan, várja hideg törhegy; megfordul sok, futamodna s hátulról buzogány loccsantja, lebukva, agyát szét.

Éjszaka lett. Csillag nem látszik az égi borún át. Báthory már kimerült, leverék a paraszti csapások gyors paripájáról. Vegyesen heverének a holtak: köznép és nemesek - s ő fekszik a holtak alatt ott. ... És mire új nap lőn, a vezér elbujt a mocsárban, nád közt, nem távol s próbálja kijátszani sorsát. ... Mert aki még élő ott megmaradott, a dühös nép átkutatott mindent, amikép a vadászi kopóhad fölveri mély berkét s a vadak nyomait szimatolja, mígnem utána talál: csörtet dühödötten a pórság és kit előfog még, a nemest poklokra taszítja...

(III. könyv.)

ELÉGIA JANUS PANNONIUSRÓL, KÖLTEMÉNYEINEK PADOVAI KIADÁSA ELÉBE. 1522.

- Enyedi (Volfardus) Adorján (1491-1544) -

Mintha a bús anya sír, ki világra jajongta szülöttét
és azután a halál elveszi tőle mohón;
hajtja a gyötrődés, temetőbe kijár keseregve,
záporozó könnyét hinti a fejfa fölött;
ő se kívánja tovább, már élete oly keserű lett,
háza oly árva, üres, benne magára maradt:
Jaj, mi is így zokogunk, így sorvadozunk el a gyászban!
Ó, ki ne könnyeznék, ó, ki ne sírna velünk!
Elvesztél közülünk, népednek drága virága
s általad íme hazád dísze, világa veszett.
Mert teveled jött el magyarok földjére Apolló,
így járdalt legelőbb pannoni ormokon ő.

Első vagy te, serény, ki a nép nyelvét kikerülted
és Ciceróval szól már ezután a magyar.
Első vagy, minekünk ki latin tréfát tanítottál
és a tudós lanton verted a hősi danát.
Fönséges nevedet szétszórtad a messze világba,
így örökös hírt nyert általad, íme, hazád:
Mert ez a nép, mely előbb csak a böszdühü Marsot imádta,
Phoebustól koszorút kap vezetésed alatt.
Szebb, ha a szellem győz, mint győzni csupán a csatában
s szép, ha a hadriadalt zengi örökre a dal.
Méltán mondjuk ezért, hogy bármit is ér tudományunk,
mind te adád minekünk és te vagy égi atyánk.
És amiként Vergíl volt mestere minden olasznak,
úgy mi neked köszönünk mindeneket, magyarok.
Már sose félj, magyarom, hogy alulra maradsz e tusában,
annyi dicső költő énekel északon, itt!
Jaj, de kegyetlen a sors, mert hogyha hajolna a Végzet
és könyörülne a vészeli istenei:
nagy dalosom, méltó volnál, hogy nestori kort élj,
sőt túlélj Nestort századok éveivel.
Hogyha az állati lény, évszázadig élhet a szarvas,
ily nagy időket az ég mért nem adott teneked!
Ám ha a Párka kemény s nem hajlik a szóra, imára,
nem hallgat mireánk, hasztalan esdekelünk:
lásd legalább versed kötetét: Múzsád adományát,
azt, ami nem pusztult máglyarakás paraszán,
versed, amely sose fél a felejtés Léthe-vizétől,
versed, amely ragyogó s mindörök életet él!

BUZDÍTÁS A MAGYAR RENDEKHEZ TÖRÖK HÁBORÚBA. 1523.

- Nagyszombati Márton -

Ó, ti magyar nemesek, már ellenségeitekre
mért nem támadtok, mért pihen egyre a kard?
Ím, a török hordák mord fegyvere villog elétek
s egyre kegyetlen harc réme nyom és fenyeget.
Ádázul s egyenest tart egyre határotok ellen,
gyűjtött kincseteket, hogy kirabolja mohón.
Városotokra vadul hogy zúdítson veszedelmet,
pusztítván szentélyt, várakat, otthonokat;
hogy végül dühödőn magatok földjéről elűzzön,
vagy mialatt renyhén ültök, elöljön a kard:
hogy ne legyen többé se magyar szó, sem magyar erkölcs,
hinti a tűzcsóvát szerte határotokon.

Úgy járhattok, amint elbánt a szegény görögökkel
s Örményországgént nyöghetitek rohamát!
Városokat, népet, tábort, birodalmat igazott,
fegyvere gyilkolt és vad dühe gyújtogatott...
(I. könyv 1-16. sor.)

Hogyha nemes nevedet még emlegeted, te nemesség,
mért nem jársz az atyák nagyszerű nyomdokain?
Hajdani erkölctől elfajzani, nemde, gyalázat,
elhagyván az atyák jó, kegyes érdemeit?
Ősi atyád rangját élvezni be szörnyű nevetség,
hogya ten elmédből virtusa rég kiveszett!...
(II. 1-6.)

A t t i l a p é l d á j a

Őseitek derekan kormányozták birodalmuk,
nagy hatalom, nagy erő, bölcs vala ott a tanács.
Bátor fegyverrel védték a hazát, a határt meg
és a honért mindig kész cselekedni kezük.
Ősi határunktól elverték gyakran az ellent
s kergették sűrű, vad nyilazás közepett.
Mind Scipiók voltak, valamennyi vitézi Metellus,
jó katonák mind-mind és derekas daliák.
Nagyratörés, pénzvágy, fényűzés, bor, lakomázás,
el nem lágyítá őket a kék sohasem...
(31-40.)

Rhónt meg a Rajna vizét rettegtették hadaikkal,
kék tengert, hispánt és a kalábriait.
Attila dúlongott hajdanta a föld kerekében,
sok földet s urakat hajtva hatalma alá.
Tengeri nagy harcon megverte a britteket is még
és az olasz földet megtapodák hadai.
Víz közepett kalmár nép így alapítja Velencét,
akkoron építé házait és falait.
Akkoron ölték meg viperás nyilaikkal a sergek
Orsolya szent szűzet s véle leánycsapatát.
Mert a kemény Marsnak munkája dühöngve dühöngött
s Attila őt is még így öleté le vadul.
Szólnak az emlékek, sok tetteit őrzik örökké,
írás, könyv számos hirdeti ezt minekünk.
Többet is óhajtasz megtudni, ki olvasod ezt most?
Ők majd megmondják, kérdjed a régieket!
Nem tudok én mindent örökétig e lapra leírni,
gyöngé az ujjam ahoz, nincsen is annyi betű.
Nyert a magyar nemzet harcon sok-sok diadalmat,
híres volt mindig, tettei hirdetik őt...
(95-114.)

Majd azután István, szent lett az urunk, a királyunk,
Krisztushoz megtért akkor a nép e hazán.
Békesség, egység lőn tárgya a tiszteletőknek,
egy szándék vezetett férfiakat, valahányt.
Jó belső törvény és fegyverek őrzik a rendet,
bizton voltak a vár, városok és a tanyák...
(121-126.)

M á t y á s p é l d á j a

Volt azután még sok nagy hírnevű és jeles ember,
férfiak ők bízvást, termetük is derekas,
izmos mindvalahány, fegyverre, csatázni kiváló
és amidőn éltek, védik a drága hazát.
Mindvalamennyi nevét ha e könyvbe leírni akarnám,
inkább számlálnám sorra a part madarát,
inkább számlálnám a fűvényszemeket meg a parton,
mennyi Dunában a hal, mennyi a földön a méh.
Mégis a legjelesebb valamennyi vitéz közepette,
legbátrabb szívű, legderekabb eszű volt,
ésszel, a tetteivel, boldog vala ő idejében,
nem lesz a földön már senki se nála külön:
ez Mátyás úr volt, első valamennyi király közt,
gyámola népének, népe kit úgy szeretett...
(403-116.)

Nem hallgathatnak bár tetteiről a jövőndők,
mostani költő is róla dalol szívesen.
Annyi sok országot, népet, várost leigázott,
rettegték e királyt, hej, be sokan, be sokan.
Németek érezték, mit tud, fegyverre ha támad,
sínylették a minap még toroló erejét.
Stíria verve hevert, diadalmaival leigázta,
városait, faluit, várait elnyeri így.
Auszttria nyögte hadát, elnyomta nehéz erejével,
nagyyszerű, szép Bécsset megveszi ostromon ő.
Élteti emlékét, hányszor futamítja csunyán meg
s kergeti, honnan jött, vissza a vad törököt.
Szép Olaszország félt, valamint a vitézi Csehország,
lőnevelő gótok s más nemes emberek is.
Lengyelek is félték, akik északi tájra lakoznak
és akik ott élnek, messzire napnyugaton...
(429-444.)

Hogyha kegyetlen Sors el nem veszi őt e világból,
Pannoniánk erejét csorba nem éri ekép.
Hogyha megállana még harsány csatazaj közepette,
úgy várat nem nyert volna török sohasem.
Élne hatalmasan ő, híres Budavára se sírna,
mely nyögdel mostan s egyre emészti a gyász.

Omladozás, romlás fenkölt várát dehogy érné
s művészettel emelt, nagyszerű épületét.
Sőt inkább sok erős oszlop ragyogása emelné
s főhellyé válnék mind a világ kerekén.
Ez nem üres fecsegés, tudják ezt szerte a földön,
azt, amit itt mondok, ismeri mind a világ.
Minden föld, ország öntötte elébe aranyját,
drágakövet hordtak, szép selyemöltözetet.
Istenek atyja sem élt ily nagy, pompás ragyogásban,
főisten Jupiter fent az egek tetején.
Ekkora készületet nem lát a világ soha napján,
még Caesar se talán, ő, a világnak ura.
Akkora fényűzés, oly pompa honolt palotáján,
oly fennen lakozott élete napjaiban.
Nem kicsi domb ormán épült fel nagyszerű vára,
csillámlón, csobogón hol Duna habja szalad.
Főnséges művel, nagy mesterséggel emeltet
- lakhatná Jupiter! - nagyszerű várpalotát.
Menybetörő tornyok meredeztek a csillagos égre,
nincsen ezeknél szebb szerte a föld kerekén.
Hogyha a nap felkél s szétszórja a földre a fényét,
mint lámpás Phoebus, tornyai oly ragyogók.
És valamint üvegek csillognak a nap sugarában,
bíborozó naptól fénylenek úgy tetei.
Látszanak ott fentről erdők, bércek, kicsi pajták,
árnyas völgy, legelők, tarka mezők, vizek is.
Frig oszlopsorokon nyugszik teremes palotája,
bizton támasztván nagy tömeg épületét.
Bármilyen is volt az, ha királyi, csodálatos is volt,
nem lehetett Salamon szép palotája ilyen.
Termeiben bíbor szőnyeg ragyogása sugárzik
s ajtó hol csikorog, szélesen áll a küszöb.
Fénylik a boltozatos, művészi teremben a festés
s hó márványajtó-félfa ragyogva ragyog.
Szép alakok vannak bent festve szobái falára,
tartja gerendádat, bíboros ottan az ág.
És mit a mesteri kéz készít ügyesen, tudománnyal,
ékes a képekkel kályha, a fal valahány.
Függnek a drága ruhák, bíbor színezetre befestve,
tisztá selyemköntös, szép, ragyogó köpenyek.
Nyílt asztal fénylik, kifehérlík a lapja csodásan,
sokfélés jóval rakva van ott az egész,
Fényes ebédlőben sok-sok készlet van evéshez
és fémből formált sok-sok edény akad ott.
Füstös konyhának szintén van dús helyisége,
ott, ahol illatozón főzik az ételeket.
Pince van ott számos, telvén sokféle itallal,
édesen áll hordók dús üregében a bor...

(453-508.)

Nap-nap után magasabb, így nő Budavárban a bástya,
terjedezik szintén hírneve nap-nap után...
(513-514.)

Ám azután a halál elvitte kegyetlenül őket;
ősi atyák holtán, dísz, ragyogás odalőn.
Nyomban a virtus, a hír lehanyatlik, enyészik a multba
s nem gyakorolnak már semmi, de semmi erényt.
Elhagyatott az atyák győztes zászlója, hever csak,
tépdesi ordashad: nyögdel alattuk a föld.
(III. 1-6.)

Most a török próbál ismét prédára betörni,
hoggy gyöngítse tovább s fossza ki otthonotok...
(183-84.)

Hej, nagyurak, nagyurak, mért jártok e tévelyedésben?
Mért hogy a düh, meg a gőg tölti be szíveteket?
Hogyha viszálykodtok, törökön ti erőt sose vesztek,
tűzhelyetek sohasem védhetitek meg ekép.
(459-462.)

Hogyha tehát, ti urak, mindig egyetértve haladtok,
akkor az ellenség rút hada földre terül...
(583-584.)

Akkor az én hírem, nevem él, kivirágzik ugyancsak,
most noha csak szomorún végzetemet siratom.
Én fogok akkor majd dalt zengeni tetteitekről,
boldogan énekelek hunni csatát, diadalt.
Akkor nem bánom, ha fogát feni rám az irigység,
mert költő-hivatás minden előbbrevaló.
És ha netán kérded, hogy e versezetekre ki ihlet,
mind, amit itt mondtam, hogy ki sugallta nekem:
Mártonnak, nékem - ki leszálla a mennyi várból,
tudtul adá, mindezt, mennyieiek követe.
Mondta kilenc Szűz ezt, Jupiter kegyesen segített is,
Chárisok és Pallas, Phoebus is áld s a Ceres.
Mert hogy a költőknek könnyű legyen itten a dolga:
szent dalosokra vigyáz ébren az ég odafenn.
(785-798.)

MÁRIA KIRÁLYNÉ VÍGASZTALÁSÁRA. 1526.

- Szalkai László (1477?- 1526) -

Sír a királynénk most, a magyar, dánföldi királynén:
testvér testvérét könnyezi holta után.
Sírnia kár: a halál kegyesebb mint olykor az élet,
mert ami rosszat ad ez, elveszi újra amaz.

**GESZTI MIHÁLYHOZ,
A SZÉPREMÉNYŰ GYERMEKHEZ AJÁNLÁS
A GYERMEKI BESZÉLGETÉSEK C. TANKÖNYV
ELÉBE. Krakkó, 1531.**

- Erdősi Sylvester János -

Rajta, tanulj, néped nagynemzetű sarja, Mihályka,
drága hazádnak, hogy dísze lehess magad is.
Rajta, tanulj, - edzést ifjan kell kezdeni - így szól
Látium első nagy dalnoka, Vergilius.
Rajta, tanulj, átkos henyeség sose rontsa meg elméd,
el ne veszejtsed az észet, mit neked Isten adott.
Rajta, tanulj kérlek, mert most amit elhanyagoltál,
már felnőtt korban nem tanulod soha meg.
Rajta, tanulj, látod, mert minden enyészik a földön,
mégis a lelki javak szent adománya örök.

ANNA MAGYAR KIRÁLYNÉ SÍRVERSE. 1547.

- Erdősi Sylvester János -

Már ne gyötörjön a vész, mely rontja, emészti hazámat,
látni se kelljen már hullani nemzetemet:
Meghalok én inkább - hisz az élet a földi szülöttet
megkeseríti csupán, végül a sírba löki.

MIKSA CSÁSZÁRHOZ

- Andronicus Tranquillus -

Császárom, sose hidd, hogy elűzheted emberi karral
vad törökök szörnyű erejét a mi árva fejünkről;
mert népünk bűnét megtorlani küldte az Isten
hóhéru! mireánk: aki egyre, de egyre kegyetlen
élezi kardját ránk, fenekedve nyakunkra, amíg csak
Krisztus urunk nyomait végképpen is el nem enyészti.
Isteni bosszúját de az Úr, ha letette s az Élet
fényénél ismét szívből megtérnek a népek:
győzől egészen majd s akitől most retteg a lelkünk,
pusztul a barbár gőg, elhull a pokolbeli hadnép.

A MOHÁCSI CSATATÉRRŐL. 1526.

- Vernerus György -

Hogyha tekinted a tért, ahol állt a királyi hadoszlop,
nagy Magyarországon mily kicsi rész e mező:
mégis egész ország dolgát hordozta e térség
és egy egész ország üdve veszett e helyen.
Thermopylét, Canaet sose mérd a mohácsi mezőhöz:
egymaga múlja felül mindet e bús csatatér!

A MOHÁCSI VÉSZRŐL. 1526.

- Vernerus György -

Gyászolni jöjj e sírhalomra, bús magyar,
sirassad váltig vesztedet!
Minden korú, nemű és rendű-rangú nép
ne szégyenelje könnyeit.
Mert itt temetned kell atyádat és fiad,
barátaid mind és hazád!
De hol van annyi könny, amely ezzel fölér?
Ki mérhetné fel ezt a gyászt?
Midőn a barbár ellenség előtt, vitéz,
elhullottál, Lajos király,
veled hullottak mind el a dicsők, akik
hazánkat hűn oltalmazák.
Ott halt, ki Esztergomban érsek, Szalkai
s ki rangban mellé volt való:
Tomori is, Kalocsa érseke s a fő-
papok rendjéből mások is:
Perényi nemzetségből Várad püspöke
s a győri székből Paksi is,
Csanád megyéből Csáhol nemzete, Ferenc,
Athyna György is ott veszett,
a bosnyák főpap s úgyszintén te is, nemes
Móré Fülöp, Pécs püspöke.
Mellőzöm már a főket s nemzetségüket,
kiktől származtak a dicsők:
Sárkányt s Drágfit, ki vitte ország zászlaját,
Balassát, Bánfit, Szécsit is,
Palóczit is, ki végső sarjadék vala
családjában s jó Tarczait
és mind a sok nemest, akik rakásra ott
hadastul haltak hős halált.
De hogyne szólnék rólad, Györgyöm, Zápolya,
hadd hallja híred századunk:

Te áldozat voltál s János atyádfia
trónust nyert véred érdemén.
De szűnjék már a könny, elég immár a gyász:
kit nagyravágyás és a rút
fényüzés döntött dicstelen halálba, csak
azt kell siratni, azt csupán!
De ti, dicsők, ti százszorosan boldogok,
kik vesztetek hazátokért
és megszentelte végső sóhajtásotok
Jézus Krisztus dicső nevét:
Nem kellett látnotok, mint dúlt aztán a tűz,
családotoknak vére hogy szakadt;
hazátok romlását nem kellett látnotok...
Ti, mindörökké éljete!

TEKTANDER JÓZSEF KASSAI ORVOS SÍRJÁRA

- Vernerus György -

Orvos sírja van itt! Isten veletek medicinák:
mesteretek meghalt - más mibe vesse hitét?

MONDÁS

- Bornemissza Pál -

Az, kit gyűlölség megijeszt, uralomra nem illik.

FARSANG ÉJSZAKÁJA BRÜGGE VÁROSÁBAN

- Oláh Miklós (1493-1568) -

Dobban a zajgó tánc és hangos az utca ma éjjel,
most teneked zendül, Bacchus, a nóta, a dal!
Ülni vidám lakomát, polgárok, frissibe jertek,
rajta, mulassunk hát, múlik a drága idő!
Rendre az ifjúság itt ropja porondon a táncot,
karban a szép lányok zengetik éneküket.
Rajta, fiúk, jertek mulatozni, vigadni ma éjjel,
már az egen lámpás csillagok ezre kigyúlt!

MÁRIA KIRÁLYNÉ KINCSTARTÓJÁRA

- Oláh Miklós -

Sántít ám a bitang, ha fizetnie kell. No de bezzeg
nem sántít, amikor préseli mástul a pénzt!
Hej, pedig illendőbb az volna, ha lopni, rabolni,
bűnös úton járván lenne a lába nehéz.
Adja az ég, mindig bicegőn járdaljon a lába,
akkor csak fürgén, hogyha bitóra viszik.

A MOSTANI ÉVSZÁZADRA. 1534.

- Oláh Miklós -

Mikor volt század ennél gyászosabb? Mikor
volt dögvész még ily dögletes?
Plútó s a styxi Alvilág sem ismer ily
rettentő büntetéseket.
Gonosz század, gonosz! Ártóbb már nem lehet
tenálad semmi, semmi sem!
Ki is képzelhet el gonoszabb dolgokat
mint Médeának mérge és
hős Herkulesnek bösz csapásai vagy az
Erynnisek s Megéra? De
az emberek szívében ím te gyújtsz, te gyújtsz
mégis rettentőbb harcokat,
te bűnös, aljas évszázad, melyről csupán
káromló szóval szólhatunk!
Ott templomdúló, vad lovas sereg tör át
Itália határain.
Emitt, pedig minket, roskadt pannónokat
földönfutóvá kényszerít
török nemzetség vad heves dühe, mivel
erőnk egészen elfogyott
Krisztusnak szent hitét valló főemberek
viszálya, széthúzása közt.
És lám, amott ellenséges hajóhadak
szántják a tengert kétfelől,
rablókkal telve. Másfelől méreg csepeg
szívünkbe: ártalmas tanok,
terjesztve rút, szentségtörő erkölcsöket;
országainkat, jaj, ezért
szaggatja szét éhség, gyűlölség, háború!
A szeretet meghidegült,
pártoskodás dúl minden birodalmakon
s a jók vesztén munkálkodik,

a szent nyugalmat felforgatja és e gaz,
veszett században öl, tapos.
De íme, költő-lelkem, jaj, hová ragad?
Magamért mért síráncokozom?
Máté, egyetlen testvérem halott, habár
virágozott még élete.
A fájdalom lever, de már örvendek is,
mert elkerülte, hogy e rút,
erkölcsöt romboló korszaknak szennye még
megrontsa életét!

MÁRIA KIRÁLYNÉ VADÁSZATA

- Oláh Miklós -

Már a királyasszony ki-kijár a szabadba gyakorta
s járja örömmel, mert zöldel a rét, a mező.
Hajtja a gyors lábú szarvast, meg a gyáva nyulacskát;
ritka dolog, ha csupán egy napig is nyugoszik.
Vadra, be sokszor tört gerelyével a büszke Diána:
Mária még többször ejt el erős vadakat.
Mint ahogyan jelesebb a nagy istennő a vadaknál,
büszke Dianánál Mária úgy jelesebb.

ROTTERDAMI ERAZMUS SÍRJÁRA. 1536.

- Oláh Miklós -

Tudni kívánod-e azt, vándor, ki enyészik alatt itt,
hűvös kőlapnak súlya alatt nyugovón?
El ne siess, állj meg, hallgasd sirató panaszunkat,
tudd meg, amit kívánsz - ó, ne siess hamar el!
Hallottad bizvást nagy Erazmus mennyei hírét,
mert nevesebbet nem hordhat a földi határ.
Elsiratott tetem, ő, ő hamvad e sír üregében
s lelke vidáman már ambrozián lakomáz.
Gyermeki éveiben már lelke ragyogva sugárzott
és méltányolták nagyszerű férfiak is.
Majd a virágzó kor folyamán zsendülve a teste,
egyre dicsőbb lélek, szelleme is virulóbb.
Szorgalmas tanulás foglalta le ifjukorában,
feltárult a kezén akkor a Biblia is.
Egyre tudósabb lett s mire szelleme férfiuvá ért,
első csillag lett ő a világ kerekén.

Majd remegő lábbal hogy elérte a tisztos öregkor:
 ily finom és értő elme nem élt soha még!
 Bár az előhaladó korban megcsorbul a szellem,
 ő termőbb, dúsabb lett az idők folyamán.
 Lelke ajándékát mind sorra sorolja-e nyelvem?
 El sose mondhat a szó ennyi dicső remeket!
 Virtusa oly fönség, mindenkit aképp haladott meg,
 mint ahogy égen a nap túltesz a csillagokon.
 Élete napjaiban tisztán járdalt örökétig,
 szentségben méltán példa lehetne neked.
 Sok hív emléikkel mind ezt tanúsítja minekünk.
 szent szívvel készült könyve, levél, valahány.
 Szerzőjük mását élön tárják mielőnkbe,
 képét, erkölcsét, nagyszerű, tiszta hitét.
 Arra mutat mindez, hogy a csillagos égi oromra
 szállt egyenest útján, ott, hol a jók hona vár.
 Hogyha okát kérde, mért harmatozik szemem egyre,
 halld a magam gyászát, elzokogom röviden:
 Míg nyugaton győztes Károly császár Spanyolország
 tájain országolt - ő, a világok ura -
 addig eszes belgák népén és Flandria földjén
 bölcsen, igazsággal nagyszívű húga az úr.
 Bázelen lakozott ugyanekkor a jámbor Erasmus,
 hallja nevét gyakran mindvalamennyi király.
 Megragadá lelkünk forró hite és az erénye,
 élni az erkölcsnek már mi is úgy akarunk.
 Jött és ment a levél köztünk sokféle dologban,
 énhozzám jött - ő, már sose jó ezután!
 Nagy tetszést aratott a királyné asszony előtt is,
 szinte lenyűgözi őt mennyei lelkülete.
 Lángzó lélekkel nagy Erazmust látni kívánja
 s hallani egyszersmind szenterejű szavait.
 Ekkor az én levelem révén hívogatta a drágát
 és nagy ajándékkal hön csalogatta ide.
 Ő hazatérését aztán már-már megigérte,
 több levelében már ezt irogatta nekünk.
 Írta nekem váltig jólismert ujja vonása:
 szíve nyugalmát majd újra e tájt keresi.
 Útnak eredt már-már, hogy lássa barátait és a
 földet, ahol született, otthona drága rögét.
 Ám irigy Athrópos nem szötte tovább szövedékét
 s elmetszé Lachesis végzetesen fonálát.
 Meg nem is állta azért többé föltett fogadalmát,
 így szövögette a sors, így akará a nagy ég.
 Ím ezért zokogok, noha máskor is elfog a bánat,
 búslakodom gyakran - mostan a gyász elemészt.
 Ezt a napot mindig feketén jelzem kavicsokkal,
 mert ragyogó fényünk elragadá ez a nap.
 Költők szent kara, zengj, az elégia hangja zokogjon,

sírfatok, ó, Múzsák isteni rendje, ti is!
Már oda lett az öreg, tisztelt, nagyhírű Erasmus,
díszé világunknak, szépszavu vén, oda van!
Ó, mily öröm, nagy öröm lett volna, ha végzetem enged,
élve ha láthattam volna e férfiat én!
Hej, de a sírással kínom gyarapítani mi haszna,
ó, de mi haszna, ha már öklözöm is szívemet!
Csak szövök és fonják szomorú fonalunkat a Párkák,
ostoba embernek s bölcsnek a végzete egy:
Senki se léphet a Sors mesgyéjén át s a kegyetlen,
végső nap minden lényre kiszabva leselg.
Bárki vagy, ó, vándor, ki e sírra tekintsz, nosza olvasd
s fohászkodj a halott mennyei lelke felé:
Üdv, üdv mindétig te dicső, nagy Erasmus, az égnek
fényében lakozó, béke legyen teveled!

(Brüsszel)

**VÁLASZ KÁLNAI IMRE LEVELEIRE
BRÜSSZELBŐL. 1536.**

- Oláh Miklós -

Babért nem fűzött Phoebus homlokomra,
a Helikon vizét nem ittam én
és nem pihentem soha álmodozva
a Múzsáknál s a Parnasszus hegyén.
Sok zűrzavaros gond is nyomja elmém
és kiskoromtól nyugtom nem maradt,
hogy költő legyek, úgy ahogy szeretném
s írhatnék csengő, formás dalokat.
Habár sok híres virtus vonzó képe
lángra gyújtotta hajdan lelkemet,
elszoktam tőle - csúf idő megtépte,
hogy lelkemből már mindez kiveszett.
Hazám romlása is szívembe vágott,
fölötte oly nehéz lett az idő,
hadával durva Marsnak lába járt ott,
sok hősi szívet vércsapra verő.
Bús Aeneas Trójának gyászos vesztét
nem bánta úgy, mint én romló hazám,
sem Hektor nője, midőn rabul vitték
Thessáliába sebes paripán.
Jó társaimért hull szemem harmatja,
kifosztott föld, legyilkolt asszonyok!
Mint viharverte tengeren a sajka,
miattok elmém akként háborog.

Ha így megkúszál a százfejű bánat,
 hogy írhatnék tudós-bölcselkedőn?
Tedd hozzá, hogy az udvari szolgálat
 leköti minden maradék erőm.

Nem ihletett meg Itália földje
 és nem neveltek görög iskolák,
Germánia sem hatott erkölcsömré
 és sose láttam Krakkó városát.
Nem tanítottak engem bölcs brabantok,
 Gallia bája nekem idegen:
ha szárazon bár egy s mást mégis mondok,
 csak néma könyv volt lopva mesterem.
Félénk szómat Janus Pannoniusszal
 így összemérned nincsen semmi ok.
Most is, hogy leveled válaszra sarkal,
 csak elégiát, kurtát dalolok.

Írod, hogy Sibrik gondolt dolgaimra,
 te is segítesz ebben szüntelen.
E rút időt könnyíti ez, javítja:
 barátságok be jól esik nekem!
Összeültök-e gyakran beszélgetve,
 pajtási serleget koccintani?
A jó Sibrik, hej, hányszor jár eszembe,
 a Forgácsék és te is, Kálnai!
Brodarics püspök is - ki nálunk járt itt,
 de kelletlenül ment el a minap -
s Nádasdi ház, melynek kívánom váltig,
 tegyék dicsővé jámbor sok fiak!
E jóbaráti körre egyre vágyik
 s ha rátok gondol, szívem is vigad.

Ha visszavisz majd szép Pannóniába,
 ki Mindenható az Olymposon,
lelkem megújul tájait ha látja,
 szellőjén elszáll minden bús bajom.
Barátaim, ti régi, hű pajtások,
 most nyujtsatok majd segítő kezet!
Nyom fáradságom terhe mint az átok,
 de köztetek minden bajt feledek.
Vidám asztal körül megtelepedve,
 a drága kör nekem új kedvet ad.
Töltsétek hát aranyló serlegekbe
 a szőlővessző tiszta színborát!
Milyen sok gond és baj mult el felettünk:
 borítsuk rájuk Léthe hűs vizét! -
Ezerszeresen fűti játszi kedvünk
 barátok közt csapongó víg beszéd.

Nótázunk vígan, úgy isszuk borunkat
s dobbantva lábunk, táncra perdülünk;
csak tréfába és hahotába fullad,
ha a vén Sibrik prédikál nekünk.
Ő kenyérének javát már megette
s Vénus kegyéből régen kiesett...
De ne kószáljon sajkám ilyen messze,
mert elnyelnek a végtelen vizek!
Nekem bizony most másfelé kell járnom,
folytatnom kell megkezdett utamat...
Ha idejében meg nem zabolázom,
szilaj paripám, lám, hová ragad!

Hát szép ajándékát már néked szánta
egy lányka s ő lesz díszed, hitvesed?
Hogy beleférjen az öröm virága,
szívem most minden bánatot kivet.
Az erős várban trónoló nagy Isten
örködjék nődön s minden lépteden,
szép gyermek boldog atyjává segítsen,
ki egykor nálad is különb legyen.
Mint szőlővessző, mely felfut a fára,
ha gondos kéz munkálkodik vele,
mindíg minket szolgál édes kocsánya
s gyümölcsöt hoz, ha itt az ideje:
Vesd hát alá, elég erős a vállad,
s hordozzad - édes járom ám a nász.
Szeressed híven s buzgón asszonykádát
és sok gyümölcessel nagyra nő a ház.
Mint lomba szökken a nyíló olajfa,
vegyen körül sok apró csemetéd!
Boldog, kinek ekként pereg le sorsa,
méltán áldhatja érte Istenét.⁶

PIETRO DA CHARTAGINE ORVOS TÁNCÁRÓL⁷

- Verancsics Antal (1505-1573) -

Nem földi lény vagy, ámde égi lélek
jó Péterem, ha táncra jár a lábad!
(Erényedért mindenhol dől utánad
a pénz és hírrel, jó névvel dicsérnek.)

⁶ A vers eredeti alakja distichon.

⁷ Latinul és olaszul egyaránt megíródott: az első magyar földön költött szonett.

Lépésedet sokféleképp cseréled:

Keringsz, bokázol, bókolsz, ó, csodálat! -
nincs vége-hossza cifra fordulásnak,
amíg a természet körbeméri lépted.

Ha ugrasz, helyben hullsz alá a földre;
most hetykén illepsz és hajlongsz magadba.
És gyorsabb lábú nem volt Atalanta.

Bármennyit is forgatnak körbe-körbe,
állóhelyedből nincs, ki elragadna:
gyöngyök s virágok hullanak nyomodba.

HIÚSÁGOK HIÚSÁGA, MINDEN HIÚSÁG

- Verancsics Antal -

Jaj minekünk, balgák; mire jó, ha csak egyre törődünk,
hajszolván kincset, tiszteletet, hivatalt?
Lám, a Halál nem ügyel boldog-boldogtalanokra
és amikor kíván, már is a földre terít.
Nem kímél népet, nem tiszteli ő a királyt sem
és egyaránt elvisz véneket, ifjakat is.
Hasztalanul bíztál: hívságos ezért a reménység:
gyatra remény, élet - rajta a Végzet az úr.

PÉNZ, ÉJSZAKA, BACCHUS, ÁMOR. DECIUS JUSTUSHOZ

- Verancsics Antal -

Hajtogatod, Justus, folyvást, hogy négy, ami nem tűr
korlátot: s ez a pénz, éjszaka, bor, szerelem.
Elhiszem azt, hogy a sok megrontja a féktelen elmét,
mégis a rossz élés és nem az ügy maga árt.
Hogyha bolond mód bánsz pénzeddel, elér a szegénység:
és ez nem ritkán jót is a rosszra tanít.
Még szerelem se legyen, ha nem édes az emberiségnek:
megfertőz mindent, béke bomol, mi se szent.
Szép adomány az ital; elhervad a tréfa, ha bor nincs,
bús arcunk sápad, szomjas italra a szánk.
Hogyha be nem tartod módjával az éjszaka rendjét,
kelletlenség nyom mind az egész napon át.
Tartós álomban míg hogyha merülve nyugodhatsz,
érzékünk s testünk úgy megújul, felüdül;

s mindet, akit fáraszt veritéke a hosszú napoknak,
nem könnyíti meg azt semmi, csupán csak az éj.
Lásd, Justus: sose szidd, ettől gyönyörű csak az élet,
szép dolog ám az arany s éjszaka, bor, szerelem.
Tengereken, földön, veszedelmek közt ez a cél hajt:
pénzt keresünk, termést és nyugodalmat, italt.
Ennyi igyekvéssel hajszoľjuk e jókat: ezért hát
balga, ki megveti ezt, balga, ki véle nem él.
Hogyha okos vagy hát, légy víg, örvendj a napoknak;
és akinek csúf az, mind az olyan maga csúf!

JÁNOS KIRÁLY FIÁNAK, II. JÁNOSNAK SZERENCSES SZÜLETÉSÉRE. 1540.

- Verancsics Antal -

Íme, fiú született, János maradéka, királyi
szép arcocskáján hektori életerő!
És méltán! Hiszen ő atyjának a társa lesz immár
s nyomja az országlás gondja is őt ugyanúgy.
Hordja szerencsével szintén majd egykor a kormányt,
vállá legörnyedhet bíbora terhe alatt
néki is egykoron ám, aki most bölcsős csecsemő csak
s még ártatlanul áll élete új küszöbén.
Mert idején odajut s ha remélt erejében az atyját
rangjában követé, érezi majd, mi a trón.
Szőjjétek, Párkák, számára vidámul a sorsot
s adjatok, ó, neki majd hosszú, derűs napokat!
Hozza nekünk egykor majd vissza a tünde aranykort,
visszaszerezve hazánk hajdani híre-nevét.
Óvja meg ő a Dunát, törné le a Száva bilincset,
messze a Drávától űzze a fegyvereket.
Romladozott pannon föld átkát váltsa meg immár
és a jogot, törvényt hozza helyére megint!
Újra erős lesz a trón, fölemelkedik újra az ország,
bajba került népek vígasza ő egyedül.
Mindnyájan hisszük, mind ezt a reményt szövögetjük:
útja az elvesztett béke nyomába vezet
és akiket szétszört, pártokra tüzelve, az ármány,
hív szeretettel a sok főnemes őt követi.
Ó, be csodás ez a nap, háromszor is áldja az ajkunk;
sóhajtsuk négyszer: ó, be vidám ez a nap!
Mind, akik óhajtják, éljen magyar, álljon az ország,
egy szívvel mondják: ünnepi legyen e nap!
Nagy Mátyásunknak szép korszaka óta sosem volt
még ennél jobb és ily ragyogó a napunk. -

Üljétek meg hát dallal, tréfás kacagással,
félelem és bú-gond most ne nyomassa szivünk.
Ünnepi tűz gyúljon, tömjénezzétek az oltárt
és koszorúzza virág, tarka füzér fejetek!
Tyrusi bíborral festett köntöst vegyetek fel
s döngjön a föld a vidám tánc dobogása alatt.
Álljon a nagy vigalom, zengjék a vizek meg a várak
s földre borulva, imát esdjen ekép szavatok:
Istenek, óvjátok sarját a királyi magyarnak,
élvezzék ketten zálogukat szülei;
támasszon házat, legyen apja megannyi királynak,
kik sorján követik mindörök éveken át!

JÁNOS KIRÁLY HALÁLÁRA. 1540.

- Langus János -

Haldoklott a király, János, szeme már lecsukódott;
így hangzott ekkor végszava ajkainak:
- Szörnyü idő járt rám, Uram, és a hazára, mig éltem;
bár maradékunkhoz lenne a sors kegyesebb! -
Így szólott, de a szavát elnyelte sűrűltve az orkán
s Pannonián átkos századok éjjele ül.

TÖRÖK ÜLT BUDÁBA. 1541.

- Langus János -

Ó, ragyogás, ó, nagy díszünk, te nemes Budavára,
mennyi király, császár pannoni széke valál!
Hogyha reád nézünk - de hiszen látnunk se szabad már! -
látjuk, mily nyomorult sorba hanyatlasz alá:
Jött, látott, megvett ím téged a hetyke törökség,
szörnyü leromlásod, ó, be nagyon keserít!
Jaj, be nagyon keserítsz, ó, jaj neked! Isten azonban
oltalmaz, letekint s ő lesz a megtorolód.

*

Nagy Lajos és Zsigmond császár ha leszállna az égi
tájakról s újból jönne a földre közénk,
vagy Mátyás, békén s harcon híres fejedelmünk
s megnéznék székük, hajdani jó Budavárt:
Hej, be keresnék ott, mássá lett már ez a város,
meg se találhatnák régi magyarjaikat:
Életüket most már, koronájukat is megutálnák,
inkább térnének vissza az égbe megint.

SZÜLŐVÁROSOM, NAGYSZOMBAT CÍMERE

- Zsámboky János (1531-1584) -

Pannoniában van, szabad és nemes ottan e város;
Nagyszombat szóval hívja a nép a nevét.
Hajdani Béla király, dús úr, bástyázta körösleg
és a falakra sűrűn tornyokat is rakatott.
Engem e város szült, itt láttam a szép eget én meg,
itt nyújtá dajkám életadó kebelét.
Címere, lám, a kerék, oltalma e mennyei jelkép,
Krisztusnak tenyerén megmaradása e jel:
Mert Isten nélkül nincs semmi se bizton a földön,
mint a kerék, melynek támasza nincs, tova fut.
Így a dühös törökök rémét nem rettegi népe
és bátor karral szembe ki ellene száll.
Gazdag a kalmár itt, bor, búza van itt elegendő,
karddal, törvényben, s isteni hitben erős.
Oltalmazd, Krisztus, még hosszú időig e várost,
hadd csorbuljon meg vad törökök dühe itt!

MÁRTON-NAPJÁRA LOTICHIUS PÉTERNEK ÉS A TÖBBI PAJTÁSNAK

- Zsámboki János (1531-1584) -

Felvirradt ismét Márton drága napja,
mely lelkünk égi fénnel járja át.
Jöjjön papoknak ünneplő csapatja
s öltöszön magára tiszta díszruhát!

Eljött a nap, amelynek szentje Márton,
kit a fagyos pannoni föld adott.
Atyáink is megülték ezt immáron
és jámbor szívvel ittak jó nagyot.

Templomba gyűl anyó, menyecske, néni,
víg tömjént gyújt az oltárnál a láng.
Fel, cimborák, mi sem fogunk ma késni,
csordultig teljen színborral kupánk!

Itallal áldozunk mi, mert szívünkben
a Génus és Vénus vert tanyát.
Kövessétek, jó lelkek, mindenünnen
a gondtalanság lengő zászlaját!

Jó lesz, ha minden bajt ma félredobtok,
mert Bacchus is közénk ül most ide.
Mosson ki szívetekből minden gondot
a Styx, - vagy inkább Rajna hűs vize.

Nedves november inni invitálgat;
ember, ne keresd hát soká magad!
Jöjj, Bacchus, jöjj és halljad hő imánkat,
kövessen a najád s dryád csapat!

Eredj ki Múza, nem kell itt Minerva, -
Bacchus van itt, kiért kupánk forog!
A bornemisszát bosszúnk szétszakítja,
mint Pentheust a baccháns-asszonyok.

A pezsgő must legyen lelkünk vezére
és töltsd, fiú, Falernum mézborát!
Koccintsunk most szerelmesünk nevére,
ürítsünk értük buzgón telt kupát!

Ne félj, pajtás, hogy nem tudsz lábra állni,
nem szégyen, ha az ember tántorog!
Harsogjanak öblös torkunk danái,
még Phoebus is velünk dalolni fog.

Tél hírnöke, vigyázz most, Márton lúdja!
Elvágjuk torkod, vár már asztalunk:
Bár zárva van menekvésednek útja,
ne félj, mert rád sok édes bort iszunk.

Tégy tarka szalagot, Bacchus, fejedre,
tenélküled nincs vígság és öröm,
légy buzgalmunknak áldó segedelme,
minden búbánat oszlik jöttödön!

Fáradtakat a nyugvás kénye jár át,
a szótlanok nyelvét megoldja bor,
a balga bölcs beszédre nyitja száját,
vidám tréfába kezd a búskomor,
nem bírálgatja sültparaszt királyát
s koldus-szegény is dús reményt kohol.

Végül aludni dől az ittas ember,
vagy kedvesét ölelni elsiet.
Mily boldog az, akit kis Ámor kedvel,
a mennyben sem talál külön helyet!

Elázott nép, a kancsó körbe járjon!
Koccints: Ne ártson majd a téli hó!
Úgy áldjon minket Bacchus és szent Márton
s kis Ámor, a ruhát lerángató!⁸

⁸ A vers eredeti alakja distichon.

A HŰ KUTYÁK. 1564.

- Zsámboki János -

Hogy mily erős szagú az eb
s urához nincs hűségesebb,
minderre pompás példa, lám,
az én két hűséges kutyám.

Bombó nevű a kiskutya,
az anyja, Mádel, szép szuka.
Követnek földön, tengeren,
mindenhová jönnek velem.

E kettőt szülte Gallia,
Rómában telt kölyökkora,
megjárták Nápolyt is velem
s a német föld töménytelen
sok ékes, kincses városát.
Loholtak belga tájon át.
S remélem, nemsokára már,
amelynek földje visszavár,
édes hazámba visznek el.
E két eb verset érdemel!
Ne is tagadd, eszes bíz ám
világoltatott két kutyám.⁹

JANUS PANNONIUS PADOVAI KIADÁSA ELÉ. 1569.

- Zsámboki János -

Janus, mily édes lélek szállt szívedbe,
amely Múzsák-nemlátta tájra rebbent,
szittyák közé, Vergílius honából
s elérte azt, hogy élvezzék a lantot?
Hát végzetes Dunánk hol hömpölyög, hogy
a Tiberis vizét magába vette
s a Parnasszus forrását, s már a hátán
hajóz babéros fejjel ím a hét szűz?
Nagy fáradtsággal írt Évkönyveid¹⁰ bár
csak meglennének, hogy romló hazánkat
virtusra intsék s ősi jó reményre!

⁹ Eredetileg rímtelen.

¹⁰ Janus Pannonius magyar tárgyú elbeszélő költeménye, mely elkallódott.

Te Múzsádnál többet vajjon ki tudna?
S ki kívánhatna ékeőbb beszédet?
Inkább akarna Násó véled élni
barbár vidéken, messze, számkivetve,
rideg Tomíban, durva fagyba veszve
és túrni bármit, sőt meghalni véled
mint Sulmóban soká vigadva járni.
Talán elhagyná Máró is teérted
a Múzsák tűzhelyét, s eléd, a paphoz,
a hét istennőt boldogan vezérli!
Örök, dalos, élj, élj hát verseidben
és még a földön szerte-szerteszéjjel
sok férfilelket ihless gondolatra!

AMI ÖRÖKKÉVALÓ

- Zsámboki János -

Minden enyészik, a szent Múzsák szava él csak örökkön
és a magasztalt hír él csak időtlen időt.
Égretörő gúlák emléke sem oly maradandó,
mauzoleum, sírok vesznek a kor folyamán.
Semmi sem állandó, mert minden elomlik a földön,
bárha dicső-büszkén tört a magasba előbb.
Fennmarad ám a tudás, nagy férfiak ujjá vonása,
biztos az ösvényük, semmibe az sose vész.
Ám hűség meg a szent szeretet mégis maradandóbb:
poklok erős kapuját meghaladó hatalom.

AZ ÉN PALLASOM

- Zsámboki János -

Gallus, a szép Lycorist, ha dícséred is egyre meg egyre
s mondogatod folyvást: Tetszik e lányka nekem!
Én teneked, Násó a Corynna különb valahánynál,
tüske a nő mind-mind, közte csak ő a virág.
És Nemesis téged szeretett, művészi Tibullus,
Cynthia is kedvvel bujt nyoszolyádba sokat:
Ám akit én szeretek, szebb ő a szerelmeiteknél,
Pallas, akit Jupiter homloka szült minekünk!

AZ ALCHEMIA HIÁBAVALÓSÁGA

- Zsámboki János -

Mért izzad folyvást ez a kormos alak? Hogy a lángon
szétbontson több részt egybefogó elemet?
Mért keres és hajszol folyvást a kemence tüzeiben
nagy pénzért olyat ő, mely sose volt, ami nincs?
Ostoba lelkének, kóros vágyának a bére
végül ugyan mi lehet? Kap kegyelemkenyeret.
Oktalan emberi lény, mire kódorog indulatában?
Biztos jót áldoz gyatra bizonytalanért.
Oltárod lángján sose lesd a reményt nyomorultan:
balga igyekvőnek mindene füstbe enyész.

EGYSÉGBEN AZ ERŐ. A MAGYAR FŐURAKHOZ

- Zsámboki János -

Tenger nem poshad; romlástul a sója megóvjá;
védi az is, hogy a víz egyre mozog, sosem áll.
Ámde csapoljad csak mocsarakba, gödörbe vizét le,
veszti sajátságát, megtörik úgy ereje.
Édes lesz, többé már nem maradós; a sugártól
párolog, elfoszlik, változik és elenyész.
Összefogás gyarapít, bomlás van a visszavonásban
és legjobban hat minden erő a helyén.
Oltsd a barackfát és átjárja a méreg, az édes,
ízleni fog minekünk, mely terem ott, a gyümölcs.
Hullámok hányják a hazát sok vész közepette:
hozzatok egységben néki segílyt, nagyurak!
Gyűlölség titeket ne vezessen most, sem önérdek:
rút bélyeg - titeket már ne gyalázzon e bűn.
Nagy Hunyadit s Mátyást emlékeitekbe idézem,
még a nevüktől is megremegett a török.
Széthúzás titeket s egyenetlenség ne zavarjon:
egybe segítségül hajtson a honszeretet!

KRISZTUSHOZ

- Zsámboki János -

Krisztus, könyörgünk, ó, segíts!
Jöjj, késlekedni nincs idő,
dolgunkra nyújtsd ki jobbkezed,
szentséged üzze el bajunk!

Lábbal tapodva vész a hit.
Szégyentelen gyalázkodók
kárörvendeznek, míg a jót
nem tisztelik, jutalma sincs.

A pénz itt minden, megtehet
bármit: nagy úr a gazdag úr!
S a bűntevőkre nem suhint
megérdemelte büntetés.

Atyát nem tisztel gyermeke;
de a szülők a gyermeket
se kedvelik, mint hajdanán;
a tisztességre egy se hajt.

Hazánk is megkötözve nyög
dühödt ellenség láncain,
bajában senki sem segít,
mind másra tölja terheit.

Könyörgünk hát, söpörd ki most
a gyatra bűnt, a vak dühöt
Leheld belénk igaz hited
s a jámborságod szellemét.

Magyar földnek, ha egyhamar
segítségére nem sietsz,
elvész az is, mi menthető...
Jöjj, késlekedni nincs idő!

KRISZTUSHOZ. MÁRK EVANGÉLIUMÁNAK 8. RÉSZÉRE

- Zsámboki János -

Hullámok hányják tenger közepén kicsi sajkád,
benne kíséroid zengik ajándokidat.
És te velük hanyódsz; álomba nyugosztod a tested
mintha nyugoszthatnád ezzel a gondokat is.
Nem tűröd mégsem tieid s a hajó veszedelmét:
biztonságba viszed, mented a kis csapatot.
Felver a nagy riadás, a szorongás rémületében,
megsegítesz: hozzád szívesen esdjük imánk.
Hallgass hát mireánk a hadak veszedelme között most,
verje kezed, Krisztus, vissza a vad törököt.
Látod-e, hogy dúl-fúl sátáni csel és az erőszak,
bontó csákánnyal épületünkbe szakít.

Ó, ne halaszd, kegyesen nézz most fiaidra e vészben,
csorba ne érje a hit tiszteletét, erejét.
Zengik ekép nevedet, Krisztus, mind-mind unokáink
s északon és délen sarkokig áldjon a föld!

PÁSZTORI VERSEK

- Istvánffi Miklós (1538-1615) -

1.

Megrokkant Palaemon, megfárasztotta a vénség;
hej, pedig ismerték messze ravasz nyilait.
Mostan a hálóját és mind a sok ifjui fegyvert,
miknek olyan csacsán lépre megy annyi madár,
nyújtja a nimfáknak meg a kecskepatás szatiroknak,
áldoz a berkek ölén s mondja ekép az imát:
- Már csicsereghetnek bizton repesőn a madárcák,
mert cseleket nem hány többet a vén Palaemon.

(Pozsony, 1564. okt. 17.)

2.

Szikláról szakadó és mélybe eső kicsi forrás,
tisztán csörgedező, halk zubogásu patak,
és ti, föléhajló fűzfák, partmenti bozótok,
sűrű, töretlen, zöld erdei lombozatok:
Thyrsis e kis bárányt áldozza tinektek a nyájból
és teli kannával önti reá a tejet:
drága Hyelláját adjátok ölelni ölébe,
szedje szerelmének zsenge, szelíd örömét:
Nemcsak most - valahány évet hoz rája Apolló,
áldozatát mindig hordja e helyre vigan.

(Pozsony, 1564. okt. 19.)

3.

Fegyveres isten, Mars, és szűzi Minerva, tekints ránk;
háboru - békesség sorsa tirajtatok áll:
Íme vadász Iolás és Dámon, a nyájbeli pásztor,
égő áldozatot templomotokba hozunk;
én, Dámon, kecskét, Iolás, a vadász fene vadkant,
ezt a vadat bajjal verte le ő a minap.
Kunyhónk tájékát soha ellenség ne keresse
és sose keljenek itt harcra dühös katonák!

Erdeiben mindig Iolás bizton tekeregjen
s hadd járjon békén nyájam a jó legelőn!
Így tegyetek mivelünk s mi magunk s késő unokánk is
hozzuk elétek majd egyre az áldozatot.

(Pozsony, 1566. nov. 9.)

4.

Nyakadra hullt bomlott hajaddal, szőke
Lyriopé, míg delelőn a nap,
miért kószálsz mezitláb a mezőkre,
hol folydogál a csörgő kispatak?

A tarka sok virágot és az érett
almát lehajló ágakról szeded.
Oly messze járod a határvidéket,
míg hazaérsz, gyakorta este lett.

Magas tölgyfára másztam, rád vigyázó,
s onnan figyeltem félve utadat:
Ó, könnyelmű, ó, vakmerő leányzó,
miért bolyongsz ily messze egymagad?

Hideg borzongás szántott rajtam végig:
Erdő mélyén rabló leshet reád;
kaviccsal míg patak mellett pitykézik,
kezedbe kígyó marhatná fogát!

A bérceken széttép a csúnya medve! -
De nem - mást szántak rád az istenek:
mindez sétáló kedvedet ne szegje;
hogyan baj ne érjen, én veled megyek.

Engem, Menalcast, végy magadhoz társul
és minden léptedet megvédeném;
lesenghet rám ezer halál galádul,
oroszlántól is elharcollak én!¹¹

(Bécs, 1565. aug. 6.)

5.

Látod, az esztendő most már gyönyörűn kivirágzott
s tarka növényzettel ránk kacagott a mező.
Ránk kacagott a mező, a berek zöldül; vadat, embert
szólogat ujjongón, nyájas a képe ma már.

¹¹ Eredetiben distichon.

Mégis a bús télvíz, nyomorú felhők köde néz rám,
rajtam a zordon tél rettenetes fagya ül:
mert gyönyörű Alcon megvet, nem szánja szerelmem
s szebb nekem ő, mint a nyári remek violák.

(Szentmihály, 1570. jan. 4.)

SZÉP LESBIÁM

- Istvánffi Miklós -

Szép Lesbiám kifosztott engemet,
a szívem, lelkem, elmém elveszett.
Ámornak is kilopta két szemét
és azzal pusztít mostan szerteszét.
Csavargó Ámor vak lett és reám
tüzet lövell szeméből Lesbiám:
Ha rámtekint, egy Etna lángja hull
és porráéget irgalmatlanul.¹²

(Bécs, 1567. nov. 10.)

SZENT MEDÁRD NAPJÁRA

- Istvánffi Miklós -

Hogyha a fellegből nem hullana olykor a zápor,
akkor a nap sugarán egyre csak égne a föld,
veszne a nyári kalász a tüzes, vad nyári hevektől;
így a paraszt az esőt félve, remegve lesi.
Várja Medárd napját: megered majd fentről az áldás
és a kiszikkadt rét újra virul, felüdül.
Dúsan a sárga kalászt hogy kapja kaszája elébe,
földművelő ajkán zendül esengve a dal.
Hozza ajándékát bőven, szentelve Medárdnak
mindvalahányszor e nap víg öröme derül.

(Bécs, 1565. jún. 8.)

¹² Eredetiben distichon.

PLÚTÓHOZ

- Istvánffi Miklós -

Ó, valahány isten legszebbje, pokolbeli Plútó:
bárha az emberiség alja, salakja legyek,
csak te velem lennél, mindig pártomra maradnál,
mindenik embernél én derekabb lehetek!

TINÓDI SEBESTYÉN RŐL

- Istvánffi Miklós -

Hős magyarok, daliák, akiket Mars s ősi erényük
a csillagok fölé emelt,
harcotokat lantján elzengte Tinódi Sebestyén;
hálával tartoztok neki:
mint ahogy ő s görögök harcát elzengte Homéros
s Achillt, Ajaxot élteti,
úgy ha irígy végzet letarolt is, örökre
éltek Tinódi lapjain.

VITÉZI ÁLLAPOTÁN KESEREG

- Somerus János (1539-1574) -

Az, ki a rémséges harcot kitalálta először,
emberi sarj nem volt, ezt bajosan hihetem,
inkább volt a sötét pokol aljának csemetéje
ő, ki halálra vívő ennyi utat kieszelt.
Vagy ha az ő s hagyomány úgy tudja, az ember előbb is
vívott, szentebb volt akkor a harcok oka
s szemtől-szembe kiállt karddal verekedni ügyéért,
vas-csőből nem lőtt messzire durva golyót.
Virtus szintere lett így nála a harc s a vitézlő
bajnok méltán nyert érdemeért diadalt.
Most agyafürtség lett minden s a vitézi serénység
hasztalanul küzd már, hasztalan itt az erény.
Hős vagy-e, vagy csak cenk - nincs benne ma semmi különbség:
német az ország, mely hozta e rút szüleményt.
Vajha egy ágyulövés lett volna jutalma, halála
elsőként, akinek ágyu eszébe jutott!
Bárha korunk, e silány, ismét láthatna tusákat,
mint aminőket az ő s Múzsza dicsérve dalolt!

Most remegő kezeink is elejtik a tétova dárdát
s nem lesz a földön már senki se büszke vitéz.
Hírnevet, érdemeket könnyű volt hajdan aratni,
hitványság nélkül vívtak a bős csapatok.
Most becsületből nem jut már ki szegény katonának,
dolga csak álnokság, nemtelen emberi bűn.
Mert ha az ágyú szól s dörrenve dobálja a bombát,
nemde csak aljasság akkor a hadviadal?
Szántókat rontunk durván s azokat se kíméljük,
hadba kikért védőn épp mi magunk vonulunk.
Perzseltünk falukat, teteik pusztán meredeznek,
ártatlan népen dúlva dühödt seregünk.
És ha előbb nem bújt erdők sűrűjébe a népség,
most a saját zsoldján vett hadinép öli meg.
Szép néven mégis vállaljuk e bünt valahányan,
cégérünk: hadijog - vétkeket eképp tanulunk.
Prokrustes se szabott egykor soha ily fene törvényt,
sem soha Búsiris nem vala ily szigorú.
Még a Tamerlánt is vadsága tetézi, habár ez
egy katonájának felhasította belét,
mert a tejet rablott tömlőjéből iszogatta:
hej, nálunk jobb volt még ez is és igazabb!
Nézzed azonban e zord élet nyomorát igazában,
mennyi keserv, búhaj nyomja szegény katonát!
Lásd a vitéz maszatos szekerén orzott lakomáját,
csúnya ragadmányból jut neki csak ki ez is.
Hogyha a gyomra korog, ha sebéből a vére patakzik,
mit gondolsz, amidőn látod e bús sereget?
Élj a királytok alatt, szolgálj sok időig a zászlót,
mily jutalom vár rád sok sebedért, ha kidőlsz?
Hogyha elaggottál s megtörve, erőtlén a tested,
gyatra dicsőséged vége - a kéregetés.
Elhagyom, ím, Marsot: jöjj és te segíts meg, Apolló,
az katonáskodjék csak, ki a bajt keresi!
(IX. elégia.)

BUZDÍTÁS MÁTYÁS KIRÁLY UTÁNZÁSÁRA JÁNOS DESPOTA MOLDAVI FEJEDELEMHEZ

- Somerus János -

... Despota, nézd szintén szomszéd föld volt fejedelmét,
Mátyást, Korvínok nemzete adta királyt:
mennyi igyekvéssel gyűjté, gonddal, kegyelettel
össze a jó könyvet szent palotája fokán.
Gyorsan elérte a jót, mire tört ifjúkora óta,
szinte tudós lett már gyermeki éveiben.

Bármilyen jeles könyvünk van még ős Róma korából
 s ó-Görögországból, megveszi mindazokat.
 Adjon az ég teneked, rabló Szolimán, zavaros vén-
 kort, mivel eldúlád ezt a dicső tömeget!
 Hát nem volt-e elég, a magyar föld falvai, népe
 árvultan zokogott holt fejedelme fölött?
 Még ide is nyúltál durván, barbár kezeiddel,
 azt a szegény könyvtárt lábaiddal eltapodád!
 Széthordád kötetét s eltépte hadad, de eképpen
 Mátyás híre-nevén mégse vehettek erőt:
 Élni fog és áldott Mátyás neve mindig, örökkön,
 barbár horda silány üszkein át ragyogón.
 Itt van a példa, kövesd s meg nem halhatsz, fejedelmem;
 íme, előtted az út, ez visz a csillagokig!
 Én meg emitt buzgón a diáksapat élire állok
 s hív munkával most kezdjük a nagy tanulást.
 Már a diák nyelvnek szépen vetjük meg alapját,
 tudni fog is latinul szólani egykor e raj.
 Lelkemből hiszem ezt: hidd el, meg nem csal Apolló,
 majdan a sok kiadás haszna begyűl hamarost.
 S nem nagy a költség most, ami ifjaidat gyarapítja,
 áldani fogják őket egykoron érte neved.¹³

(X. elégiából.)

A MOLDOVAI ERDŐKHÖZ

- Somerus János -

Erdős bérci tetők, nimfák gyönyörű birodalma,
 parlag oláh földnek bércei, völgyei közt,
 hallgassátok most kegyesen panaszos siratómat,
 gyakran felzokogó bánatos énekemet.
 Tán legutolszór szól hozzátok e dal nyomoromban:
 rámtörnek s hamarost hullá, silány, leszek én.
 Akkor a költőtök nem hajt többé jajotokra,
 vértelenül fekszem s ajkamon elhal a dal.
 Jaj nekem! Ó, de hol is kezdett ez a baj gyülekezni?
 Hol kezdjem sorján bánatos énekemet?
 Tán kicsiség volt, hogy túrnöm kellett a szabadban
 éj hidegét s a sötét sziklaüregbe bujok?
 Itt húzódtam meg, rettegve kijönni se mertem,
 s nem bizodalmas a hely, bent is a félelem öl.
 Mert a mezőségen mindenféle szerte hevernek
 marcona vad kézzel szétarabolt tetemek.

¹³ Bővebben l. Rubinyi M.: Budapesti antológia.

Mert amióta urunk balsors vonszolja, ugyancsak
 szolgálait torlás üldözi érte nyomon.
 Hosszu kötélén lóg a Luzsinszky nemes felesége,
 férje minap ment el, meg se neszelte a bajt.
 S kit görög asszony szült, im, a Despota lánycecsemőjét,
 fekve a bölcsőben, ölte le durva gyilok.
 Néznie kell férjnek, hogy gyötri a szittya dühösség
 s hogy fordul ki haló asszonyi társa szeme.
 Láttuk, igen, hogy anyát öltek le kicsiny gyerekekkel,
 ártatlan volt mind s végzete rettenetes.
 Most minden jövevény, idegen földnek ha szülötte,
 itt közös ellenség, semmi a bűne habár.
 Moldova sírokat ás és fölveri szerte a jajszó,
 hullik a földre a vér, hullik a földre a vér.
 Most a dühösségnek nincs vége, határa, a hóhér-
 munkának minden módszere rendre kerül.
 Sor kerül énram is, tudtam, nincs mód menekülnöm
 s még hagyján, ha csupán kard üti el fejemet.
 Mit várok, nyomorult? Hívság a remény - minek éltet?
 Szívemet egyre miért marja a félelem itt?
 Meghalnom jobb lesz mint egyre remegnem a gyötrő
 kínzástól s várnom mindig a szörnyü halált.
 Ó, te kegyetlen nép, rémítő, durva oláhság,
 vérszomjúságod meg nem elégeli még?
 ... Nem tombolt soha így, oltárain ölve Diána,
 így Diomédesnek vad lova nem dühödött.
 Vége mikor lesz már? Készen vagyok íme magam, hogy
 gyilkos iszonyságnak hajtsam alája nyakam.
 Boldog az, ó, boldog, bizton ki a várban elülve
 védelmet lel a vas várkapu súlya mögött;
 azt a dühös hadnak nem sérti akármi veszélye
 s megveti nagybizton, bárhogyan is fenyeget.
 Engem a barlang rejt, rút fészke dühös fenevadnak,
 még jó, hogy nem bánt ily nyomoromban a vad.
 Istennek köszönöm, megment a dühös tömegektől,
 életemért áldás, hála csupán neki jár.

 ... Erdők, szép erdők, szavaim tanusága ti vagytok;
 bujdosom és nyomorult végzetemet siratom.
 Láttátok sorsát, nyögdeltetek is veszedelmén,
 rabbá hogy lőn és csúfra veszett a vezér.
 Szerte a rétségen megszámláltátok a sok-sok
 holtat is, ott fekszik, senki sem ássa a sírt.
 Hátra csupán az van, hogy urunk torkát fenyegezzék
 és a mi vérünket szívja be majd ez a föld.
 Mert a haragvó ég mindent visszára kerített
 s megnehezült keze a Despota háza fölött.
 Adjatok, ó, erdők, egy kis nyugodalmat eközben,
 most le ne hulljon a lomb, rejtsetek engemet el!

Versem örökhírű, zendül ti dicséretetekre
és a fa kérgében róva hagyom nevemet.
Jaj, de miért mozdul most törzsetek, ó, de miért nem
hagyjátok, hogy e kéz fára jegyezze nevét?
Rossz ez a jel, tán csak nem hoz veszedelmet utánam?
Tán a berek kitaszít? Benne se bujhatok el?
Bármi lesz is, viselem lelkemben erős akarattal,
míg csak az Isten jó s megkönyörül bajomon.
(A XIV. elégiából.)

PANNONIA ROMLÁSA

- Schaesius (Segesvári) Keresztély (1540-1585) -

Előhang

Pannonia vesztét dalban elbeszélem,
hogyan dult a romlás birodalmon, népen,
mely önmagát marta, mikép Kadmos sarja,
míg nyakára jármát török zsarnok rakja.
Mind-mind bűnbe estek s nem gondoltak többet
a régi virtusra, de egymásra törtek,
hatalom vágyából gyűlölnek, csatáznak,
széthúzván, hódoltak más és más királynak.

Magányosok haszna elsőbb, mint közérdek;
zsarnokul nyakára ült az úr a népnek,
mint a héberekre hajdanta fáraó.
Hitszegővé lett sok, kincsért élő-haló,
egyebet se kíván, mint a kapzsiságot.
Török szövetség is, hej, sokaknak ártott:
Hitték, aztán rútul megcsalódtak benne.
Vallás dolgában is kétes lett az elme.
Mit kell hinni, mit nem - az istenség dolgát
az emberi észnek mocsárba vonták...
Kútfő lett ez, melyből romlás vette sorját.

Atyánk, aki Úr vagy minden birodalmon,
népeket emel fel ujjad s megint elnyom:
Vállaimra vettem, ím, e szörnyű terhet;
vezess, hogy jó végre érjen ez a kezdet.
Hogy mind a hőst, aki karra és tanáccsal
veszendő hazánkért szolgálatot vállal
s álnok ellenségünk cseleit ez ének
hirdethesse minden késő nemzedéknek!...¹⁴

¹⁴ L.: Buda török kézre kerül. (Rubinyi (szerk.): Budapesti antológia 15. l.) - Eposz. Eredeti versalakja hexameter.

GYÖRGY BARÁT HALÁLA

Alvinc nevű vár van; itt bő termés járja,
dús, mint Simaronnak s Rhodopénak tája...
Erre visz az útjuk Gyulafehérvárnak,
megszállnak a várban s egy éjjel itt hálnak.
Úgy volt, hogy másnapra Fejérvárra mennek,
hol gyűlésbe gyűlnek majd az úri rendek,
meghányandó mind a haza ügyét-baját.
Egy kastélyba szálltak Castaldo s a barát.
Közös a hajlékuk, de volt ott több szoba.
Castaldonak adta a nagyobbbat oda
a barát s a kisebb kamarába ment ő;
dehogyan sejtette, hogy mit hoz a jövőndő.
S ha intették volna, azt se hitte volna,
ármányt eláruló szóra sem hajolna.
Azért lőn így, díját, hogy el ne kerülje?
Vagy vesztétől függött egész ország üdve?...

A barát vacsorát Castaldonak adat,
felfrissítsék ezzel fáradt tagjaikat.
De előbb seregét mindkettő a várból
Fejérvárra küldi, mely nem vala távol.
Mert a vár is kicsi, szűkös az eleség
s kell ez a vitéznek; baj, ha nincsen elég.

Késlekedni látszik most az olasz csapat,
halas Maros vizén át, amíg másokat
frissen visz a révész. Ezek itt még késnek;
ez beteget játszik, az színleli, részeg;
sövény alá fekszik, vagy pedig az útra,
hentereg a porban, fel nem kelne újra.
Éjszaka volt, nyájas csillagok az égen.
Indul a lakoma káprázatos fényben.
Arany mennyezetről függ sok pompás lámpa
és világát szórja egész palotára.
Öblös kancsókkal van megrakva az asztal,
ötvözetük cifra, verve színarannyal.
Ha kiürült kelyhük, újra megtelének.
Felveré a házat lantpengetés, ének.

Egyre isznak, egyre adnak áldomást ott:
„Segítse tovább is az ég Ferdinándot!
Hol a háborúnak nem volt eddig vége,
légyen országában már ezután béke!” -
Míg így mulatoznak, vígság közepette,
Castaldonak keblét sóhajtás emelte.
Töpreng, ha gyilkosa lészen a barátnak,
érte reá súlyos veszedelmek várnak;
csábít a királyi kegy, - de azért vétek...
Mégis ez a parancs, fontos államérdek.

Majd hogy eltakarja lelke égő gondját,
vínak mutatkozik, bajok dehogy nyomják;
csalfa a mozgása, szava, nevetése.
Így kiált többek közt: „Dehogy születél te
arra, hogy uralkodj ilyen kicsi zugban!
- Őszintén beszélek - meg ne rőjj! - de úgy van:
Oly nagy a virtusod, becsületességed,
hit, erkölcs, ügyesség ékesít fel téged,
megbecsül a császár, királyok, sok herceg.
A Birodalomban mind rólad rebegnek.

Szent törvényt szabhatnál méltán a világnak,
pápa léssz te, ura hármaskorónának,
feltüzelnéd újra a királyok lelkét,
Péter oltárának hódolnának ismét.
Máris bíboros vagy, kezében a pálca,
melyet minap küldött Rómából a pápa;
a császárnak ebben szinte nagy a része!”

Szívesen hallgat a barát e beszédre;
arra a trónusra kívánczik váltig.
De most csak mosolyog, szemérmestest játszik:
Hogy ily büszke vágyra álma dehogy tér ki,
világéletében kevéssel beéri.
Ezért is lett barát; ét a végzet hajtja,
nem mintha buzogna emelkedni nagyra...

Vége van a tornak. Kezdenek már hunyni
égi csillagok is: Ideje aludni.
Ágyukba oszlanak és már arra várnak,
hogy megfizetnek majd holnap a barátnak.
Parancsszóra - vetni véget mind a cselnek -
vont karddal olaszok tízen megjelennek.
Gyorsfogatú kocsi is már előállott,
hogy el Fejérvárra vigye a barátot.

Az olasz katonák szépen rendbe állnak,
kopogván ajtaján Györgynek, a barátnak.
„Mit kívántok?” - bentről egy kis apród kérdi.
„Búcsúszóra jöttünk”, - ezt felelik néki.
„Bécsbe, a királyhoz megyünk most sietve.
A kincstartó úrnak, ha van üzenetje,
elvisszük mi bízvást, így megy leg hamarabb!”
„Nyiss ajtót!” - így szólt az apródhoz a barát.

Ekkor szörnyű zajjal berohant a csapat,
fenyegető arccal forgatva kardjukat.
Rátörnek, leszúrnak, teperik a földre,
karddal és pisztollyal gyilkolják dühödve.

Éppen misézett a szerencsétlen papja,
de Jézusa nevét hasztalan sóhajtja;
nem jött segítsége, jajszóval ért véget.
Holttestét is bántják a durva vitézek...

(II. ének 585-676 sor.)

ÜLLŐ ÉS KALAPÁCS KÖZT

Könyörülj meg Isten, könyörülj meg rajtunk,
hazánkat és minket ne hagyj elfogyatnunk,
duló gyölölségek, melyet felkavarnak,
vess már véget köztünk a harci viharok:
Kormányozzon török pontusi vidéket,
vesződjék Rajnánál a bugyogós német!
De köztük üllőre tett az ég csapása
s ránk ver a zord idő szörnyű kalapácsa.

(IV. 712-719.)

SZIGETVÁR VIADALÁBÓL

... Zrínyiék már lévén végveszedelemben,
tornyokra, falakra másznak ezzel szemben,
védelmükre onnan szegeződnek lándzsák,
aranyos gerendát váltig hajigálják,
ősök ékességét; más rész tömörülve,
kivont törrel a mély pincéket megülte,
kapuk közt is vívtak s a sáncfalak ormán,
vérrel áradott az árok ilyenformán.
Rejtekből pihent csapatok rohannak,
segítséget visznek a meglankadtaknak.
Isten, nép s hadnagyok virtusa itt nyertek,
megfut az ellenség. Vastól annyian vesztek
szandzsákok és pasák s köznép szürke nyája,
mint ősszel a levél, első fagy ha járja,
de az sem hull annyi a fáról a légben,
se szélrázta tölgyről sűrű makk eképpen.
Hirtelen tüzes düh fogja el a császárt,
öldöső nagy harag beteg lelkén átjárt;
el nem viselheti: rettentő a szégyen,
mi romlás van rajta, vezéreinek, népen.
Magas trónusáról hirtelen ledobban,
megdermed a teste és elterül holtan.
Árnyak közé nyögve fut le gonosz lelke.
A pasája látja holtan ott heverve.

... Ennyi hadi bajban minden védő fáradt,
megtartani kétes a népet, a várat.
Piac közepében nagy máglyát emelnek,
aranyhímes, gyöngyös ruhát mind rávetnek,
ott a palotából minden drága készlet,
minden hadi dísz is a tűz elemésztett.
Beolvasztanak most mindenféle fémeket:
Kővel rakott gyűrű, kősöntyű mivé lett!
Arany nyaklánc, ruhát összefogó násfa;
a pénzre vert képet már senki se lássa:
a sok ékességnek elvész régi haszna,
immár golyóvá, jó fegyverré olvasztva,
szörnyű dörrenéssel robban a törökre.
Ezen ellenség már nem gyulhat öröme,
prédája nem leszen, ha győz is, e zsákmány
fel nem ékesíti keresztények kárán.

De a polgárok még ennél többet tettek,
rettenetes módon még kegyetlenkedtek
feleségükkel és szülöttükkel szemben:
senyvedniök örök rabságban ne kelljen,
ne fertőzze testük ellenségnek kénye,
szűz szemérmet fegyver ne hurcoljon kéjre.
De kivált, hogy ősi hitük meg ne vessék,
török babonára lelkük ne veszejtsék,
büntől, káromlástól, balgaságtól védje:
ki-ki fegyvert rántott barátja nejére,
markolatig döfte kebelébe kardját,
vagy ha a férj kérte, elmetélte torkát.
Atyafik is ily bús tettekre készen vannak,
ki legdrágább nekik, hogy megtegyék annak.
Szeretet jele lőn, gyöngéd kötelesség,
hogy anyjuk vérével kezüket befessék.
S hogy a férj mutassa hív szerelme lángját,
fegyverrel megölte hitese asszonytársát,
aztán a pincékben elföldelték mélyen,
ellenség zsákmánya tetemök ne legyen:
mert kegyetlen nemzet, semmi se szent neki,
még a sírhalmot sem tudja megkímélni.

... Virágzó szép, formás, ifjú ágyastársát
megölni, egy ifjú megkérte barátját;
de irtózáván ettől, nem maradt a háznál.
Amaz megragadta az asszonyt a hajánál,
megvillantja kardját, hogy lecsapjon véle.
Ráborult a nő most s hozzá így beszéle:
- Az egekre kérlek, kímélj meg, hagyj élnem,
valameddig látom még egyszer a férjem,
hadd szólhassak véle egyszer, utoljára...

Megindult a vitéz menyecske szavára,
leereszti kardját, mely kész, hogy lecsapjon;
jött a férj és hozzá így beszélt az asszony,
a nyakában csüngve, ajka volt az ajkán:
- Minap ezt fogadtad mennyekzönknek napján?
Ez-e az oltárnál esküdött szerelmed?
Mint magadat, úgy kell engem védelmezned
fegyver, lándzsa ellen, latrok töre ellen.
Férfi-eszed, hited, jaj, be tehetetlen!
Csak levágatsz engem, szegény barom-módra.
Kérlek hát az égre s nászi esküszódra,
hadd ölthessek fegyvert, vigy a hadba társul,
kardot hadd ragadjak, főmre sisak zárul,
pajzsot hordjon vállam és páncélt a keblem,
legyen gyors paripám. Felbuzdul a lelkem,
a szép dicsőségért rontsak a töröknek,
hadi vést próbálni első rendbe törjek!

Fényes fegyvert ád az ifjú most nejének,
magas lóra ül ez s megy az ellenségnek;
kiséri a férje, kísérik más társak,
bátran vagdalkozva táborszerte járnak.
Nem is hagyja abba, mit vitézül kezdett,
vérre kapzsi török amig be nem tellett:
bátran elesett a tetemhalmok mellett...

SZIGETVÁRI ZRINYI MIKLÓSRÓL. 1566.

- Debreceni Csorba István -

Hogyha jámbor virtus, ha vitézi lélek
nagy névre érdemes, kit méltán dícsérnek,
emlegetik hírét késő nemzedékek:
Zrinyi hordozója méltán ilyen névnek!

Ki sorolhatná fel, vívtál mennyi harcot!
Harcra termett voltál, éles volt a kardod,
az ellenség téged rémségesnek tartott,
a kereszténységet acélfalként tartod.

Ellenség fegyvere ha rajtad megtörött,
Mars istenként voltál fényes minden fölött;
sok rabot kimentél, kiknek láncza zörög;
háta adott néked mennyiszor a török!

Cselek útvesztőjén hányszor jártál-keltél,
öldöklés útjain életet is nyertél.
Kardra karddal, cselre cselekkel feleltél,
különb voltál török kardoknál, fejeknél.

Most mit szóljak? Levert ostromló Szulejmán,
de csak porralövött falaidnak romján;
erőt vettek rajtad, fejed tűzve póznán,
véres tested földben, lelked mennyek ormán.

Jámborok holtával mégse kár elveszni,
ne is sirasson hát téged ezért senki:
Egy az élet, végén halálnak kell lenni;
jó, aki életét nem rosszul veszti.

Sír-rí Magyarország: Nyakamon az ellen,
ha nem véd az Isten, oda vagyok menten!
Ó, vajha hasonlók nőnének seregben
s lenne országomban számos Zrinyi! Ámen.¹⁵

ZRINYI GYÖRGY GRÓFHOZ

- Csibrádi Mihály -

Fel buzgón, szaporán, törhetlenül ifju erődben,
dísze atyáidnak, nagylelkű vitézek utódja,
ó, Zrinyi nemzete, György, jámbor lélekre legelső,
romladozó nemzet bizodalma csupán ki magad vagy!
Rajta, haladj, sose félj bajtól, csak előre vitézül,
virtusok ormain át vidd fegyveredet diadalra!
Győzzön a honszeretet, jámborság és a dicsőség
vágya, torolja karod nyomorult, bús állapotunkat
és Mahomet rabló népét földön s a vizekben
éj-napon át üldözd folyvást csellel, hatalommal!
Fékezd meg dühödött zsarnokságát a töröknek,
országunk romlott gyepűit hozd helyre te újból,
hogy ne borítsa el egyre a háborúság özön árja,
biztos végromlás többé a szegényt ne fenítse!
És a tatár vésznek szintén szállj ellene bátran!
Törje meg őket erőd s leterülve a földre hörögve,
hulljon a vérük már, több bajt ne okozzanak itten!
Tájunkat többé a tatár soha már ne tapodja
és a halálosztó, álnok seregek nyomorultul
bujjanak erdőség sűrűjébe vadállati módon,
fegyver alatt veszvén s ártó nyavalyák közepette.

¹⁵ Eredeti versalakja distichon.

KESERGÉS BÁTHORI ISTVÁN
LENGYEL KIRÁLY SÍRJÁNÁL. Krakkó, 1586.

- Hunyadi Ferenc -

Síralmaktól fáradt fejem
hová teszem le? Ó, mikép
nyugosszam szörnyü gyászomat?
Hej, szomorú, szomorú!

Éltemnél holtom kedvesebb,
a gondoktól nem nyughatom,
végső napom siettetik.
Hervad a rózsza hamar!

Megölte már a bús halál
az életünk igaz javát,
ki századunknak dísze volt.
Hej, szomorú, szomorú!

Ő volt a rózsza, líliom,
melyet kikelt a szép tavasz
s a forró nap pirosra fest.
Hervad a rózsza hamar!

A díszre jó a hervadás,
élő virág im lankadoz,
az anyaföldbe visszatér.
Hej, szomorú, szomorú!

Ó, lelkem fényessége, te,
míg zúg köröttem fürgeteg,
szállsz mint a fényes üstökös.
Hervad a rózsza hamar!

Miért hagyál el, ó, atyánk,
ki vészes fegyverek között
sok ellenséget megzavarsz?
Hej, szomorú, szomorú!

Igazság, törvény veszve van,
elnémul ím a jog szava,
lehullt Európa csillaga.
Hervad a rózsza hamar!

Amíg idő lesz az idő,
a dolgok rendje ily kemény,
így rendelték az istenek.
Hej, szomorú, szomorú!

Virággal telve most a föld,
dús színpompája ránc kacag;
majd mindent zordon tél fagyaszt.
Hervad a rózsza hamar!

Aranyhajú a Nap feje:
hol fényes arccal néz le ránc,
hol rosszakon munkálkodik.
Hej, szomorú, szomorú!

Atyánk, hadd járom sírodat,
igaz búval kerengek itt
nyíló, szelíd virággal én...
Hervad a rózsza hamar!

VERSES ÚTIRAJZÁBÓL. 1588.

- Dedricius György (1570-1605) -

Háromszor robogott már útján körbe Napisten,
háromszor borul a földre a csillagos éj
s íme, Kolozsvár és Erdély már messze mögöttünk
elmaradott s a szekér egyre gurul mivelünk.
Már a magas bércű ormok lassan lelapulnak
és a magyar föld vad tája kitárul élénk.
Mint az egyiptomi tér, oly dús, áldott ez a síkság,
bárha csak egyszer hajt itten az évi vetés.
Áldott termőföld, hősök nevelője, köszöntlek,
félholdas törökök sírja, halála ki vagy!
Vajha ajándékok békén élvezve nyugodnánk,
s drága szabadságunk, csorba ne érne sosem!
Vajha az ozmánok zsarnokló vérdühe ellen
torló fegyverrel sujtana már le kezed.
Rettenetes romlást mennyit túrt tőle hazánk, jaj,
mennyi sok oltárunk dőlt le csapása alatt!
Hány rabot elhurcolt nyomorultan az otthoni háztól,
rabság bús kötelén, vetve nyakába igát!
Már maga német föld, fel egészen a Rajna folyóig
senyvedi, gaz törökök, gyujtogatásokat.
Vajha megélhetnénk békén a saját mezeinken,
vajha a sorsunk már lenne szelíd nyugalom,
álmunkat hadi kürt riadása ne verje fel immár:
minden egyéb jónk van - ámde hiányzik ez egy...

*

Míg a magyar nagy volt, székelte a király Budavárban
s ősi Fehérvárott kapta uralma jelét.
Mostan az országlás kantára Pozsonyba került át
és itt hord a fején szent koronát a király.
Így foszlott le a dísz, Pannónia földje, terólad,
Európánk uraló, büszke nagyasszonya te!
Vétkeztél s méltán bűnödnek e sors a jutalma,
árultak gonoszul lázadozó fiaid.
Hűség, szerződés oda lett, elvész a gazok közt,
elhagyatódva veszett Isten igaz hite is. -
Éjszaka elmúlván és másnapnak fele délig,
már a Napisten az ég ormairól ragyogott:
elmaradott a magyar gránic, Pozsony is mimögöttünk
s Ausztria földjének víg talaján taposunk.
Most a Dunát értük, partján ámulva csodáltuk
ennek a nagy víznek rettenetes tömegét.
Habjaival táplál sok népet, száz csoda várost,
mígnem a Pontusnak habja közé folyik el,
merre Kisázsia ős ormával a híg levegőbe
fúrja vad és szőlő-lombkoszorúzza fejét.
Ausztria tájait és elnyúló földjeit érve,
Hainburg városnak ó fala bukkan elé.
Sok baj után értünk Carnuntum tábora mellé,
lábainál a Fischa csörgedező vize fut.
Domb van a rét hátán itten, beborítja a pázsit,
Korvin Mátyásnak nagy hada hordta fel ezt.
Bécsre nyomulva midőn vészes, bösz ostromot indít,
járta e földeket és Ausztria nyögte hadát.
Azt mondják, hadinép lándzsája kapálta e földet
és a sisakjában hordta a domb talaját.
Értsd ebből erejét, lássad seregét a királynak:
mint Agamemnonnak, akkora tábora volt,
argosi flottának ki vitézi vezére gyanánt a
trójai várba veté hadrafeszült kezeit.
Bámulatosb e dolog, mint márványból a Kolosszus
és Memphis táján égreható piramis.
Ó, boldog magyarok, rátok ragyog itt a szerencse,
kik mívelkedtek majdan e dús talajon,
hogya a sors adná, legyen újra olyan fejedelmünk,
mint kit a bösz Párhák vettek el oly hamarán:
Úgy sose könnyezné a Dunánk Pannónia átkát
ozmán ellenség rakta bilincsek alatt
s mely mostan zsarnok jövevény jármába legörnyedt,
úgy Buda sem nyögné ezt a keserves igát.
Drága szabadságunk megtérne s a béke, a vágyott,
és a saturnusi kor fénylene újra reánk.

ALVINCZY PÉTERHEZ, AMIKOR KÜLORSZÁGI EGYETEMRŐL HAZAINDULT

- Thury György -

Hová kíváncztál, nélkülem mentél el:
Be messze van ide Erdély, hazánk, Péter!
Én meg Árkádia nyájas ege alatt
tovább is szolgálom Pánt s a Muzsa-hadat.
Legjobb barátodat itthagytad magában,
lelkem része voltál, szívem szerint társam.
Hej, a sors énhozzám be kemény, kegyetlen,
irigy furiáknak nyila üldöz engem!
Esküszöm az égre és az istenekre,
mióta elmentél, engem gyász fedett be.
Úgy megszoktam, Péter, a te közelséged,
hogymost napról-napra nélkülözlek téged.
A te nyájasságod, a te tudományod,
hófehér szívedből, mely áradt, kiszállott!
Meghitt barátságban beszélgettünk hányszor
szentséges dolgokról, vagy köznapitárgyról!
Barátomban leltem minden gazdagságom,
kifosztva maradtam mindebből immáron.
Derűs szóval bárki tréfál mostan velem,
a te jókedvedre fordul mindig eszem.
Úgy vagyok itt, mintha Árkádián medve
elragadott volna tőlem fenekedve.
De minket a balsors - rosszakaratából -
a Fekete-tenger tájaira láncol!
Jaj, de mit beszélek? Ezt az Isten tette,
és ha így rendelte, bölcsen cselekedte.
Drága barátom, hát elvesztelek téged,
ki kedvesebb voltál nekem, mint az élet.
De ami Atyánktól törvényünkkel válik,
úgy tanultam én, hogy tiszteljem azt váltig.
Eredj tehát, Péter, leghívebb barátom,
ki legdrágább voltál nekem a világon.
Eredj, dicsőségünk - s amit ad a világ,
díszítsen erényed templomot, iskolát,
lelkedben azonban mindörökké éljen
régi vigaságunk, baráti hűségem.¹⁶

¹⁶ Eredeti versalakja distichon.

BŰNBOCSÁNATÉRT ÉS BÉKESSÉGÉRT ISTENHEZ

- Filefalvi Filiczky János -

Atyánk, vess véget bosszúdnak mirajtunk,
ne sújtson már tovább is ostorod!
Torlást ne tégy saját nagy vétkeinkért
s atyáink bűnét méltón fel ne ródd!
Mert hogyha illő életünk jutalma,
ki bírhatná el zord ítéleted?
Alaktalanná zúzódnék az ember
s elomlanék e szép, csodás világ.
Atyánk, irgalmazz, nézd el bűneinket;
szálljon közénk Igazság, Szeretet!
Terajta áll, hogy megbocsáss, ha kérünk,
ha jótettel vezeklünk rosszakért.
Miért tetézed egyre bosszúságod?
Férgekre, ránk miért szórod nyilad?
Hiszen tudod, Olympos alkotója,
hogy hitvány por s árnyék vagyunk csupán!
Elménkben bűn, szívünkben rothadás van,
az ördög is lépvesszőt hány elénk.
Visszontagságok között, életveszélyben
csábít a hús, kísért a nagyvilág.
Hát nézzed sorsunk, bajlódásainkat
és vedd füledbe félő jajsavunk!
Gondolj halált halt egyszülött Fiadra,
ostort, sebet, keresztet szenvedett.
Engesztelődnöd kell ezért a bűnön,
sorsunk reménye, üdve benne van.
Vagy veszni ejted szerkesztett világunk?
Hiába vérzett Krisztus, hasztalan?
Tán Bacchus papja lépne templomodba?
Zeust imádjuk, Vénust, újra Pánt?
Megérdemelnők mindezt bűneinkért,
rosszabbat is! De mért hagytál el így?
Mért űzi fegyver Krisztus gyenge nyáját?
És szent hitünkéből mért lett tréfaság?
A jogtalanság átkát végre űzd el:
Legyen Neked dicsőség, tisztelet!
Szálljon le böszült Mars véres lováról
és számkivesd az Alvilágba őt!
A nemzetek közt béke, egyetértés
a szántóföldön dús termés legyen!
Oltalmazd meg hazánk javára népét,
a Múzsák új öröme keljenek.
Őrizd a lelkek nyáját szent igéddel,
ne dúljon köztük poklok farkasa.

Add meg nekünk, hogy jámborságban élve,
vezessen fényes ég felé utunk!¹⁷

MAGYARORSZÁG

- Filefalvi Filiczky János -

Fölségem hova tűnt? Hova tűnt el a régi dicsőség?
Mennyire elzúzott sorsom s a haragja az Úrnak!
Megbámult azelőtt a világ, úrnője ki voltam
s hányavetik falait győztes kézzel leigáztam.
Trónom- s földemből mostan magam is kivetődtem
s ájultan heverek; fegyver pusztítja ki népem,
görnyedezik más rész ellenséges rabigában.
Mégse zokoghatok én eleget, mert tiltja a Végzet:
Ennyi csapást méltón elgyászolnom lehetetlen!

BALASSA BÁLINT HALÁLÁRA. 1595.

- Balog János -

Istenek, istennők mostan tusakodnak az égben,
kéri, vitatja, de mind: íme Balassa kié?
Kérded-e, hogy kik ezek - kurtán nosza hadd sorolom fel:
Mercurius, Pallas, Phoebus, a Vénus, a Mars.
Mercurius nyelvét, Mars kardját, Vénus a szívét,
elméjét Pallas, Phoebus igényli dalát.
Költő volt, szónok, hős, nagytudományu, szerették.
Mondja tehát Pallas: Mindezekért az enyém.
Hadviselő isten vagyok én, szép és tudományos;
íme tehát Bálint táboromat követé.

FRÁTER GYÖRGY BARÁT SÍRJÁRA

- Szamosközi István (1570-1610 közt) -

Te, aki először jó Magyarországnak
békeséget szerzél, kiért sokan áldnak,
áldozata lettél bajtársi ármánynak:
ó, jaj, György barátnak!

¹⁷ Eredetiben distichon.

Bölcs férfiú lévén, fészke okosságának,
hitelt miért adtál csak színes barátoknak?
- Jó társim - kérdezte, mikor elé állnak -
mi végre, hogy látlak?

Nagy terhet vettél fel, nyomasztó egy vállnak,
mikor az országot szerzed a királynak,
kinek révén - ó, jaj - hamis vallomásra
adattál halálnak.

Amit nem sikerült a fegyver vasának,
ésszel hogy megszerezd, gondolatid járnak,
ártatlanul ezért vetettek halálnak,
felrótták hibádnak.

Virtusban felette álltál minden másnak,
akik hátad mögött hátramaradának;
titkos halálra ők téged ezért szánnak,
írtóztatóságnak.

Amióta véled ezenképpen bánnak,
nincs elménk, nincs házunk, sem pediglen ágyak,
helye pihenésnek, a megnyugovásnak
ránk nem maradának.

Tizenheted napja december havának
ezer felett lőn az ötszázadik évben
s az Úrban még ötven esztendőök valának,
amidőn levágnak.

A FŐNSÉGES FEJEDELEM, BOCSKAI ISTVÁN CÍMERÉBE

- Szamosközi István -

Hétágú farkát a magasba csavarja oroszlán
s mellső lábaiban kopja szorong. A vitéz
Bocskai István ős pajzsán hordozza e címert
és e nemes képnek nagy jele, jó oka van.
Mert az oroszlán nagylelkű, de ha dühre felindul,
tépi fogával szét mind, aki ellene áll.
István úr, a vezér, izmos jobbójával is így
rontja le mind a veszélyt, mely fenyegette hazánk.
Sástól nem fél ő, bátran még ellene is kél:
jó harcot harcol - védi az Isten is őt.
Pusztul a gazság és elhull a bilincs kezeinkről,
szűzi Szabadság jó, jámbor Erény meg a Jog.
Ó, te dicső hős, hallatlan tetteid által
érdemeket szerzel nép meg az isten előtt!
Szörnyeket elnyomván, szállsz égbe herakleszi módon
s nálánál ott ő szebb helyet ad teneked.

BUDÁHOZ

midőn a költő Bocskay István kíséretében megfordult a török táborban a Rákos mezején, 1605 november havában.

- Szamosközi István -

Ó, te nemes, minden népnél híres Budavára,
csillagokig meredő, büszke királyi orom!
Zsarnoki ozman igát, aki már akaratlan uralván,
rettenetes gyászod sírva, siratva nyögöd!
Jaj, be nagyon régen nem láttad már gyülekezni
síkságod mezején itthoni nemzetedet,
ott, hol a Rákosnak vize fut szaporán a Dunába
- mindvalamennyi között legjelesebb patakunk.
Ó, te királyi lakunk, te vitézekkel teli székünk,
ellenség dühe nem bírt sohasem teveled:
hogya az örültség nem hajtja a németet erre,
úgy faladon sose vert volna tanyát a török.
Állana még Budavár, országunk védőfala lenne,
nem dúskálna sosem kincseiben jövevény! -
Mert a világosság meg az év ura, Phoebus Apolló
hatvanöt esztendő már le földre hozott,
jó Buda vára fokán amióta megült a pogányság
és Magyarországtól elragadá a csalárd. -
Bárha szabad mostan közeledben elülve csodálnunk,
hej, szomorún nézzük tájaidat s faladat:
ellenség, idegen lévén ura most mezeidnek,
még neked is, Rákos, megkeserült a vized! -
Add, Uram, Isten, a rét, hova vándormód telepedtünk,
újra hamar népünk otthona, földje legyen
és te, királyi Budánk, Szent István egykori vára,
újra magyar koronánk udvara, székhelye légy!¹⁸

BOCSKAI ISTVÁN FEJEDELEM BŐKEZŰSÉGÉRŐL

- Szamosközi István -

Egyre ígérsz, sosem adsz, nagyságos uram, fejedelmem,
s kelletlen-gyorsan - Majd adok! - ezt feleled.
Jaj de miért ez a „majd”? Mondd ezt inkább a jelenben
egy szóval könnyebb mondani azt, hogy: adok.

¹⁸ A töredékben maradt vers utolsó sora a fordító toldása.

ÜSTÖKÖS

- Szamosközi István -

Rettenetes fénnel vándorlok az ég tetejében;
üstökömet látván borzad az emberi nem.

UT SEGETES AUSTER, SIC CONQUIT AUSTRIA GENTES...

- Szamosközi István -

Mint a vetést auster: dül Ausztria népeket össze:
auster esőt, szelet üz - Ausztria vért, cseleket.¹⁹

FELELET BÁTHORI ZSIGMONDNAK, MIKOR HARMADSZORI LEMONDÁSA UTÁN IS VISSZAKÉSZÜLT AZ ERDÉLYI TRÓNRA. 1599.

- Báthori András fejedelem (1566-1599) -

Sok mindent látott, hát ezt javasolja barátod:
Légy veszteg s nagyurak tája felé se kerülj.
Légy veszteg, valamint csak tudsz, hogy elélj nyugalomban:
fent villám lakozik s még leteríthet a láng!

IFJÚ NEMES LAKODALMÁRA

- Bocatius János (1569-1621) -

Vajjon a jó magyarok mért néznek oly ifjan a lányra?
Bölcs oka van, nosza hadd mondjam el ennek okát:
Rettenetes hadi vészt támaszt magyarokra az ozmán
s egy napon is gyakran ezrivel esnek el ők.
Éppen ezért szükség a világra születnie soknak,
hogy hamar eltömjék újra a rést. Ki meri
így megróni, nemes Kristóf, a te lángodat akkor,
hogyha hazád üdvét nézve, ma házasodol?
Van, ki legénysorban senyved, vagy az özvegyi ágyban,
háborúban nem mer hálni közös nyoszolyán.

¹⁹ Auster - nyugati szél.

Bölcsebb vagy te: a harc idején megülöd lakodalmad,
erre tanít meg az ész, erre hazád java is.
Bölcsebb vagy te: az Ég törvényét minden időben
egyformán követed; erre szerelmed is üz.
Új aranyágacskát, hogy nyerjen ez által az ország,
már a leányoknak szúzi virága tiéd.
Új plántát szintén hogy nyerjen ez által az egyház,
szórd a nemes magvat szerte a föld kerekén.
Isten az embereket ha növelni akarja, növelni
tudja is egyformán béke s a harc idején. -
Egy Fia Istennek, kérlek, Krisztus, hogy a pappal
áldó jobboldal fűzd te is össze e párt.
Boldogan éljenek ők, adjad, hogy szép szerelemben
egy hév, egy hűség lángja tüzelje szívük.
Mint ahogyan tetted Kánán egykor: ha boruk nincs,
váltotasd szintén borra az ő vizüket!
S Krisztus Urunk, áldd meg mindig a szelíd nyoszolyákat,
míg csak az Egyházat, tiszta arád öleled!

A BORISSZA KÁNTORRA

- Bocatius János -

Mint keselyű odaszáll nyomban, hol a dögszagot érzi,
úgy betalálsz oda, hol korhelyeket szimatolsz.
Hogyha potyázni lehet, hörpinted ugyancsak a jó bort;
kár, hogy a hordót nem bírja bekapni a szád!

NAGYSZOMBAT VÁROSÁN ÁTUTAZÓBAN

- Bocatius János -

Nagyszombat, te dicső, hol Zsámboki jött a világra,
úgy nézlek, mint ős Róma nemes falait:
Már is ez egy fiadért ismernek a messze világon;
szülj ezután is még ily csoda férfiakat!

A NAGYURAKRA

- Bocatius János -

Senkit a nagy pénz nem tehetett egyedül soha naggyá:
nagy tettek nélkül törpe maradsz, nagyuram!

MIKOR TÁNCOLNI HÍVTÁK

- Bocatius János -

Józanon, ej, dehogy is van kedvem a táncba vegyülni,
ugrándozni fogok, kerge bolond ha leszek.

A KASSAI TEMPLOMBA

- Bocatius János -

Nézd, utas, engem a mord tűzvész soha el nem emésztett:
bírt város valaha még ilyen épületet?

MAGYARORSZÁG HIÁNYOSSÁGA

- Bocatius János -

Szép Magyarországon csak a béke nyugalma hiányzik,
minden egyébbel e föld gazdagon áldva vagyon.

QUID CONTEMTIUS EST DOCERE LUDIS?

- Bocatius János -

Mi megvetettebb, mint tanítani?
Mi több nehézség, mint tanítani?
Mi több szegénység, mint tanítani?
Tanítóimnak el nem hittem ezt,
tudom most, mert tanító lettem én is.
Bevalljam, vagy tagadjam? Vállainkra
terhet veszünk, mit Atlas sem viselne.
Béresnek menne inkább tán az ember,
a helyzetünk oly súlyos, oly kemény!
Unalmas terhet hordunk nappal-éjjel;
jobb sor dehogy derülne fel reánk!
A Gráciák közt egyet sem találunk,
ki a szegény tanítón szánakozva,
irgalmas lenne hozzám és kegyes.
Te jó tanítóm! Ó, szép ifjúság!
Múzsát szolgálta hajdan szebb napom,
de bezzeg mostan én is jól tudom:
Oktatni - nincs ennél nagyobb kereszt
és terhebb, mint bármi más teher.

ERZSIKÉHEZ, ÉDES JEGYESEMHEZ

- Bocatius János -

Erzsike, üdvözlégy, te leányok szűzi virága,
Jánosodat hozzád fűzi a hű szerelem.
Gyöngy-aranyom, rózsám, hadd hódolok, íme, előtted;
tetszel a költőnek, életem üdve te vagy.
Drágakövem, kicsi szív, akiben nincs semmi hamisság,
ó, te fehér, te vidám, üdv, örömem, kicsi lány!
Szállj le, galambocskám, szépség, Libanon tetejéről,
jőjj, te fehértollú, szeplőtlen madaram!
Mily puha édesség ajkadra tapasztani ajkam,
szentecském; jegyesed élete, üdve te vagy.
Egy kegyesem, gyönyöröm, más nem méltó dalaimra,
jó feleségecském, én örömöm, kegyesem!
Drága babám, közelít már ünnepi egybekelésünk;
lágy, futosó szellő, lelkemen elsuhanó.
Áldjon az Ég s tartson, gyémántom, szende galambom,
illatozó violám, Erzsike, áldjon az Ég!

MÁRIA BÖLCSŐDALA

- Bocatius János -

Kisfiam, édes Jézusom, én picic magzatom, álmodj!
Hunyd le szemecskédet, hunyd le kicsinyke szemed!
Jézuskám, szentem, gyönyörűm, áldott legyen álmod;
tente, aludj szépen, tente, fiúcska, aludj!
Szállj le szelíd álom, pilláját zárd le szemének!
Alszik a mézecske, tente, kicsiny gyermekem!
Édesen oly gagyogás csendül picic Jézusom ajkán,
hogy bölcsője vigan ringani kezd egyedül.
Anna, vigyázni eredj, „csunya bácsi” ne jöjjön a házba,
mert az a zsákjába dugja a rossz gyereket.
Mond neki, hogy kicsikénk anyjával messzire ment el
és aluszik szépen; jó a mi kisgyerekünk.
Csúnya mumus, menj máshova rossz gyerekért! A pityergőt
Jézus egy év múltán már maga sem szereti.
Jöjj ide, Anna; lehunyta szemecskéjét a fiúcska
és a szelíd álom végre fölébe került.
Tőljük a bölcsőjét a sarokba, de félve, vigyázva
s most kimegyünk, hogy a zaj fel ne zavarja fiam...

KASSA

- Bocatius János -

Hadkeverő hunnok híres, hős városa, Kassa,
országunk, koronánk véghelye, őre te vagy.
Óvod e tájéket, védesz minket hatalommal,
férfiúszív benned annyi vitézi lakik.
Hogyha tudok verset s költő vagyok, íme, e város
főnséges tárgyam, róla ma dalt dalolok.
Kis terület vagy bár, de neved hordozza a széles
föld utain zengőn szerte dicsérve a hír.
Tőled függ a vidék: mily messzire villan a fegyver,
hű császári sereg, Mars nevelése ül itt.
Vallom: egyéb várak nem vesznek el addig, amíg te
állsz minekünk épen védül erős tanuság.
Első vagy, ki tudod, ha a hadvész jó; magyar ifjak
gyűlnek a rétre alád, állni parancsaidat.
Nélküled és ha nem adsz se javallást, sem segedelmet,
semmire sem jutnak mind az egyéb seregek.
Intsz: nosza mozdulnak gyalogos csapatok s a lovasság;
főtisztek mondják, hogy te magadban egész
országgal vetekedsz. Fénylesz nagy hőseid által
és az egész földön szárnyal a hírneved át.
Főkapitányod van, kantárod fő-vezetője,
vesztéseket megszan, gőgösöket megaláz.
Küldte nekünk a király, ő adta vezéri hatalmát,
ámde olyan jó, hogy nemcsak urunk, de atyánk.
Nagyszerű vén, várunk s e vidék fejedelme, szerencsés
haddal kergeted a vad török ördögöket.
Adjon az Ég, diadalmas Teuffenbach, teneked sok
győzelmet s e határt óvja örökre kegye.
Vajha a most kezdett harcnak te vezére lehetnél:
jó csillagzat alatt törne sikerre hadad.
És te, derék hivatal, te király Kamarája, nyomósan
hat tagú szózáttal jól igazít a tanács.
Hofman e nagy munkát te, te végzed el itt tieiddel,
Józanság meg a Jog szűzi erénye vezet.
És te vitézi had is, tiszteljed mindig e várost,
hogyha nem int is a harc s vesztegen ülni hagy itt.
Áldjon az Ég - kérem - Kassánk, te virulj ezután is,
hírnevedet zengem versben örökre, dicső!
Hív pátronám légy, nézd költődöt kegyelemmel,
mint ahogy ápoltál hajdani bölcseket is:
mert ahogyan Marsot díszíti a lanttal Apolló,
híres hősöknek díszé gyakorta a dal.

A TÁBORBAN FELAKASZTOTT TOLVAJ NEMESRE

- Bocatius János -

Még a minap pompás úr volt és járta a tábort
tisztséget viselő férfiuként szabadon
s már ma bitóra került ugyanő, odafel nyomorultan,
ég és föld közt függ most fityegő kötélén.
Íme, igazság van! Nosza, többiek, értsetek ebből:
úrnak sem szabad ám lopni a harc idején.

HADAKNAK ISZONYTATÓ DÚLÁSUKRÓL

- Bocatius János -

Üdvötlád Krisztust, ó, mért vered újra meg újra,
nép, ki keresztje jelét csak bitorul viseled!
Hát csoda, hogyha a föld megnyílna alattad azonnal
és a tüzes villám verne pokolra alá?
Nem teszi ezt a török, de te Istenedet bizony egyre
káromlod rútul, jaj, te dög, ó, nyomorult!
Császáruk, óvj meg, birodalmi királyok, elég volt:
mindünket s mindent mert ez a szenny elemészt!

GARÁZDA VITÉZEKNEK VALÓ

- Bocatius János -

Mért örvendesz, nyomorult, te keresztény föld rohadéka,
és te parázna, lopós, emberek üszke, lator?
Tán, hogy a császárnak seregét követed magad is most
s lettél jámbor had átka, salakja csupán?
Azt hiszed, áldozhatsz büntetlenül itt a Gonosznak?
Tévedtél! Mars sem tűri lopásaidat.
Csenj almát: nyomban felakasztanak arra a fára.
Ölj embert: rögtön halva heversz magad is.
Csapda a háborúság, úgy ám, valamennyi bitagnak,
törbe ekép esnek még a vadállatok is.

A KOZÁKOKRÓL,

akik a fenséges Miksa osztrák főherceggel jöttek Magyarországra.

- Bocatius János -

Mily ragyogó sisakok villódnak ugyan ma elébem?
Mily szörnyű hadinép kelti e döbbenetet?
Puzdra fityeg hátán, nyíl vesszőkkel teletömve,
s hajszojják a lovat bőszen lovasok sebesen.
Vaslándzsát fognak, sokféle azonban alakjuk,
más és más mindnek fegyvere, köntöse is.
Bízzást mondhatjuk: bátor hadinép a kozákok
s úgy meghajtják, hogy szárnyal alattuk a ló.
Oly dühödött hősök, nem törheti semmi meg őket,
ágyú se, bárhogyan is szórja golyóbisait.
Szembe ha lándzsa mered, nem tartja fel az se menésük,
járnak oroszlánként Mars hadi dolgaiban.
Meg nem rettennek sebtől, vértől, amíg élnek,
ily hadakat méltán vívjanak ily katonák.
Miksa tehát helyesen táplálja, fogadta fel őket,
tőle jutalmat, jót, kapnak a hős lovasok.
Bátor szívetek itt éljen nosza hát a szívünkkel
és a serénységhez példa legyen minekünk.
Hogyha a préda tüzel, nosza jóra vezessen ez is most,
tűzhelyet és oltárt védje a győzedelem.

HUSZÁROK

- Bocatius János -

Mily csapat ez? Daliás, párduckacagányu leventék!
- Bellónát kértem s erre eképe felel ő:
Mind magyar ez, szép magzataim, - nem látod-e róluk?
Ifjaimért anyai lelkem öröme buzog.
Rettenetes szívűek, gyilkol kezeikben a lándzsa,
míg rohanó paripán űzik a vad törököt.
Dísz, diadal Magyarországnak, valamint a királynak:
Rajta tehát szaporán, mindig előre, huszár!
Jól illő a vitézhez a mord arc, mert a kegyetlen
fegyvernél dühösebb gyakran a marcona szív.

A SZÁZ TÖRÖKÖT MEGSZALAJTÓ ÖT MAGYAR HUSZÁRRÓL

Forgács Simon grófhhoz

- Bocatius János -

Nemes gróf, akinek vállán annyi gond van,
költődnek szavára vidulj hát fel nyomban!
Kassa városából - barátom van ottan -
vettem ezt a jó hírt frissen a napokban:

Jó Eger várának vitéz kapitánya
öt ifjú huszárt küld lovas portyázásra;
meghagyta, hogy merre járjanak vigyázva.
Mezei hadakból telt csapatuk száma.

Útjában a kis raj egyszer visszahökken:
Vad török seregre bukkannak egy völgyben.
Ámde a török had ugyancsak megdöbben,
azt hiszik, magyarok jönnek ott még többen.

Úzik a magyarok, török fut bolondul,
négyet le is vágnak, egyet visznek foglyul,
kezükbe zászló is prédaképen ott hull,
dícséretet nyernek várkapitányoktul.

Ellenségnek számát nem néző vitézek
öregbítsék számát harci dicsőségnek!
Te pedig, nagyuram, legvitézlebb lélek,
mit gondolsz minderről, mondjad el most, kérlek!²⁰

ÓDA MAGYARORSZÁG TERMÉKENYSÉGÉRŐL

Gradeci Horváth (Stansith) Gergely báró úrhoz

- Bocatius János -

Dicső magyar föld, minden hantod áldott,
megrakva csűröd minden földi jóval;
ó, dús anyánk, előnkbe tálalod,
a szem s a száj amit csak megkívánhat.

A kincset hajszolók aranyra lelnek,
ezüst ereknél ömlik drága árja,
s mi csak a Rák jegyében megterem,
te minden fémet osztasz bő marokkal.

²⁰ Eredeti versalakja distichon.

Szomolnoknál patak vizébe vetve,
a vasdarab hűtlen lesz önmagához,
a víz hatása oly csodás, erős,
hogyan a vasérc szintiszta rézzé válik.

Dicső magyar föld, minden hantod áldott!
Ceres istennő oly felette kedvel,
hogyan ő, a termést osztó Földanya
évhozzát nálad vont fel tanyáját.

Éhség a népet itt nem kényszeríti,
hogyan termést gyűjtsön szűkös esztendőre;
sok roskadásig megrakott szekér
dús asztagot hord töltött csüredbe.

Acélos búza magva hull a földbe
s háromszoros vetést fogsz majd aratni;
nem nyughat itt ökör, barom sosem,
mert nincsen vége-hossza az iganak.

Dicsőítő szóm téged sem feledhet,
szőlőnek, bornak drága atyja, Bacchus,
kupák között vigasság mestere;
dicsőbben hol fényelsz te, mint minálunk?

Bár Kréta volt Bacchus szülőhazája,
spanyol föld is magának vindikálja,
de bármit szól a német és olasz:
Magyar földön van Bacchusnak tanyája!

És itt teremnek büszke harci ménnek;
könnyen repítik a csaták terére,
ha rájuk pattan a tüzes vitéz.
Mi kell egyéb? Itt nőnek harci ménnek!

A vágómarhának csodás a zsírja,
alácsüngő, vastag, bozontos bőre;
nincs istállója, el sosem hever,
mindíg a széles pusztaságot járja.

Van hal Dunánkban, bő szekérnyi számra
halat kínál Tiszánk, a Dráva, Száva;
ennyit megfőzni, sütni sem lehet!
És végül ott a lágyhullámú tenger.

Mondd, zöldelő fák atyja, jó Silvánus,
szeretsz-e ennél jobban más vidéket?
Mily boldogság nekünk az is neked,
hogyan bővelkedsz itt ennyi, ennyi fával!

A méh virágról más virágra szálldos,
szorgosan gyűjti mézét, mely a bornál
is édesebb. Odva után kutat
az erdő vadja, ámde nem találja.

Gyümölcsben sincs hiány: Meghozza terhét
minden fa; bűja illat leng a légben.
Gyümölcstermő vidék, mint Lydia,
de ennél jobbat nem találsz a földön.

És végül él itt férfiú is számos,
ki jámbor céllal már egy század óta
forgatja kardját. De Minerva sem
szűkölködik bölcs, buzgó tisztelőiben.

De az, ki fejjel messze kimagaslik
s kiváló férfiak közt is kiváló,
aranyló körben ékes drágakő:
Horvátország dicső szülötte, Gergely!

Múzsák karának élén így köszöntlek
és hétszeres szóval terólad zengek:
Ó, férfiaknak csillaga, kinek
örökké tart s egetverő a híre!

A víz a vízhez és tojás tojáshoz
nem oly hasonló, mint te vagy atyádhoz;
hősök vagytok mindketten, férfiak;
dicső atyád s dicső a sarjadéka.

Fegyvert adott atyád nagy had kezébe,
úgy vitte azt az átkozott törökre
és visszaverte támadásait.
Méltó szülötte vagy dicső atyádnak!

Más és más fegyvert hordtok mind a ketten:
Atyád hazánk üszkét vasával írtá,
te meg Phoebusnak és a szent, szelíd
Minerva mellett gyujtasz áldozatra.

Dicső magyar föld, minden hantod áldott!
Isten megáldott minden földi jóval:
De jaj neked! Sok szép vidékedet
rabló ellenség dúlja és tapodja!

De lesz idő, hogy Isten nagy kegyelme
a szörnyeteg török hadát kiűzi
és Hunniába újra visszatér
a régi jólét és a régi béke!²¹

²¹ Eredeti versalakja alkaïosi strófa.

A JÉGBE SZAKADT TÖKÖK CSAPATRÓL

- Bocatius János -

Vitézek bús vesztén megindul a lelkem,
hősök hullámsírját meg kell énekelnem.
Testüket a forgó mélybe mikép húzza,
méltón elbeszélnem, ó, segíts meg, Múza!
Mert nem megy a munka pártfogásod nélkül
s nem koholok mesét én a pusztai légből,
honnan felszél támad s a hajósra törvén,
ki bizton kelt útra, elnyeli az örvény.
Harcos nagy időkről zengjen hát az ének;
add, istennő, hozzá Máró kürtjét, kérlek!

Harci vész dühöngött nyár kezdete óta,
Mahomet vad népe hunnok földjét róta,
vér hullt minden rögre - Isten így akarta!
Dunán, Vágon, Száván hemzsegett a sajka,
melyen török részről magyar partra keltek;
hömpölyögtek sűrűn, mint fekete felleg,
a hun partvidéket pusztasággá tenni,
paraszti kunyhóra tüzes csóvát vetni.

Jöttek őszi vízen és mocsáron által,
hol több folyó vize vegyül a Dunával
s mely belőle szakadt fentebb, egyik ága
egy irányba fut, majd megtér a Dunába.
Télen a mederben itt annyi jég torlott,
ágyúzással kellett megnyitni a torkot.
Hol tavasszal békén szánt a parasztember,
dúló ellenséget zúdít a december.
Arra tart most török százasként csapat, három,
hátukon a pajzsuk, lovuk kantárszáron;
az éj leple alatt, míg alussza álmát,
elnyomni a népet, elhajtani nyáját.

Páncélt borított már a tél a vizekre,
prédasóvár sereg erre megy sietve,
zsákmányolni marhát, ingerlő csalétek...
Elöl a portyázók a vízpartra érnek.
Vizsgálják a jeget, nézik, milyen vastag,
semmi nehézségre ebben nem akadnak.
Kőhajításnyiról így rivallnak hátra:
„Jöhettek, vitézek, megbír a jég háta!
De ne nyargaljatok és ne sűrű rendben,
netán alattunk a jég meg ne repedjen!”

Szót értvén, nagymohón alászállt a csapat,
hosszú-hosszú sorban célja felé halad;
amerre utat lel, kanyarog a jégen.
Darvaknak csapatját láttam így az égen
szállani magasan, csapkodván a szárnya...

Így értek a folyón a közepe tájra.
Ekkor süllyedni kezd a vezér, egy albán;
jajkiáltás között ily beszéd kel ajkán:
„Megálljunk, vitézek! Forduljatok vissza!”
Ropog a jég, szavát a mélység beissza,
felloccsan a tajték, nagy recsegés támad.
Mint amikor kopók úznak vadkacsákat,
otthonos vizükben tollukat megtépik:
Zenebona támad, felharsan az égig,
beszakadt jégtáblák kavarodnak össze,
ló és lovas légért vergődik hörögve,
de a pajzs lehúzza s a félholdas zászló,
imént még a parti prédára vadászó.

Közel volt a város, elterjedt az eset,
mély álmukból verte fel az embereket.
De már a kakas is hármát kukorított
s a kelő nap fénye behinté a síkot,
mire összekészült s elindult egy csapat,
kivonván az ágyból fáradt tagjaikat.
(Hosszú harcok után nem győztek pihenni.)

A vár népe oda vigadozva ment ki,
hol a pogányságnak betelvén bús vége,
ördög és a pokol vigyorgott szemébe.

Dőlnek a fák, fűgén csattog a sok fejsze,
tutajt készítenek, ácsolják sietve,
hántja a fatörzset szekercéknek éle;
kormányos is akad, áll a tutajvégre,
nehéz faalkotmányt vonszolja a csáklya
és a sáros partról becsobban az árba.
Markából a mélynek felvonódik újra
a sok tátottszájú, összeroncsolt hullá.
Torkukból a víz dől, bezzeg bőven itták.
Igyen adta vissza a folyóvíz titkát.

Ellenségtől menten most a városnépek
prédájukkal vígan otthonukba térnek.

Így merítsd el mindig, Mindeneknek Atyja,
kik tüzét a gazság háborúra hajtja,
hogyan legyilkolják az ártalmatlan népet,
amely tűzhelyénél békén áldoz Néked.

De a küszöbén már harcok furiája
les rá, hogy kötelet vessen a nyakába,
vagy dárdával verje át az ajtóféltre...

Ments meg ettől minket, emberek Reménye!
Szolgáló, hű néped oltalmazd örökkön
s áldott lesz a Neved mennyben és a földön.²²

KÖSZÖNTŐ ÓDA A MAGYAR KORONA HAZAHOZATALÁRA

II. Mátyás király koronázásakor, 1608.

- Bocatius János (1569-1621) -

Még nem veszett ki mind a magyar neve,
nemes tekintély, régi, dicső erény,
mely támad egykor napkeletről,
s napnyugatig viharozva zúdult,

(hol szent Apolló négy lova lankadoz
s az óceánba száll le a tűz-szekér,
hol Hesperidák kertje mellett
várja szelíden az éjji szállás:)

Bár férfinépe bőszi viadalmakon
a szent keresztnek ostromolóival
két század éve küzködik már
rettenetes dühü thrákok ellen.

Előbb a barbár, ronda török Bizánc
földjét taposta győztes erőivel;
torpanva néha, tört Propontis
hajain által a fegyverével.

Sápadt a német, lengyelek arca is,
midőn az ozmán már közelebb nyomul;
császára is, Frigyes tüzelte
harcra a szent-birodalmi tábornokot.

Az ég, erőszak, önmaga vétke is,
letörte aztán mégis a hős magyart,
hogy kiknek őseit legyőzte,
ott keresé a királyi védőt.

²² Eredeti versalakja hexameter.

Ó, mindeneknél szebb nevű nemzetem!
István királynak színarany ékszere
külföldre így került s nevetség,
játszi szeszély jeleként tekintik.

Túl Ausztrián, a morva mezők mögött,
német vidéknek messze határain,
cseh Prága vára bérceken ormán
elhagyatott, zokogón hevert csak.

Gúny tárgya lett a szent, nemes ékszer ott!
Tíz évig, ó, hogy merte cseh úri rend
bitor kezekkel tartogatni?
Fel, köszöröld ki a csúnya csorbát;

vitézi nemzet: Mars a te istened!
Hozd vissza mostan és követeld, merész,
javadra és üdvödre áldó
szenteletes Koronád s a pálcát!

Újfent király jött már - szeretett, kegyes! -
Bécsből tehozzád, rajta arany palást:
Hódítsa vissza újra vesztett
Hunnia városait hadával.

Pannónok, íme, van fejedelmetek!
Most hát előre, szent koronátokat
az ős Fejérvár újra lássa:
Rajtatok áll, hogy e célt elérjünk!

TUDÓS BARÁTOM HÁZASSÁGÁRA Gaebeli Miklós iglói iskolamesterhez

- Bocatius János -

Kisemmizték a Múzsákat jogukból?
Urat cserélt a zengő Helikon?
Mit látok én? Már Vénusnak behódol
szűz Diána is rózsaláncokon?

Nem lesz tiéd! - Eredj, Tengerszülötte! -
Miklós csupán a Múzsát tiszteli;
ébren vigyáz a holdfényes ligetre
és Phoebus járma kell csak őneki.

S Apollót Vénus mégis leigázta...
Ki ezt nem látta, nem hinné sosem:

Minap aludni dőltem, ám hiába,
az álom elkerülte két szemem. -
De ím, kezében ijjal és nyilakkal
egy szárnyas gyermek libbent énelém.
Mellette állt egy szende lány, egy angyal.
Kötélék volt a kisgyerek szemén.
Bámulva néztem a csodás alakra;
nevet s az ajkán ily beszéd fakadt:
„Munkára frissen! Foglyom lettél, Anna,
s Miklósra kell kivetned horgodat!
Már látom is, hogy átkarolja vállad...
- Egyszerre átüt két szívet nyilam! -
Sebaj, Miklós! Örülj édes szavának
s ha rád mosolyog, légy te is vígan.
Való: Kit nézel hallgatólag szemekkel,
Vénus leánya, vagy Vénus maga.
S ő érted sóhajt, mikor a nap felkel,
vagy nyugvóra tér arany kocsija.
Csak érted sóhajt, érted lánghol híven,
- hány kérő ment ki búsan ajtaján! -
Nincs Aeskulap, ki fájdalomán segítsen,
meggyógyítója te lehetsz csupán.
Meggyógyul és ő lesz nyugalma, lángod.
Hallgass reám, jöjjön meg az eszed! -
De nem! Te csak a Múzsák berkét járod
s Phoebus zengő csapatját követed.
Lám, mestered, Apolló is lobogva
hajszolta Daphnét erdőn, réteken.
S aranyesőként hullt az ércutoronyba
zárt Danaé ölébe Jupiter. -
Nosza, kövesd az istenek példáját,
nincs zord szülő a lányka ajtaján!”

Így szólt a gyermek s kiterjesztvén szárnyát,
elszállt. De vissza itt maradt a lány.
Most ez történt - vagy így álmodtam éjjel:
Egy ifjú ím a lány előtt terem...

(Övezd fejem zöld borostyán fűzérrel,
a versírás már fűgében megyen!
Bár volnék ifjú, úgy mint voltam régen,
s bár szabna Ámor ily törvényt nekem!)

A lányka most megcsókolá az ifjat.
„Miklós és Anna!” zeng mindenfelé...
Barátom, ej, bocsáss meg, hogy zavarlak:
Hogyan került e két név együvé?

Vagy mégse kósza hír, hogy valahára
már te is Vénust áldod, tiszteled?
Lágyszívü vagy, ó, Pallas katonája
s így Vénus harca jól illik neked.
De bölcs is vagy: Tudod, hideg van télen,
forró ágyastárs ekkor, hej, be jó!
S Ámor forróbb az Aetnánál hevében.
Váljék javadra! Így áldáshozó.

Forduljon nyárra, hófúvásos télre,
betegnek mindig orvosság való. -
Tudós barátom, meg nem rólak érte,
hogyan megsebzett a kisded Cupidó.
Mert így szabott az Isten nekünk rendet:
Nősülj meg, hogyha nem tudsz lenni szűz!
Nősülj meg, hogyha bánat dúlja kebled,
nősülj meg, hogyha balszerencse űz!
Boldog, kinek égadta asszonytársa
urának mindig jókedvében jár.
Gondot símitó, szíved tisztos vágya:
Különb kincset nem ad a földhatár.

Arádnak szende szíve látszik arcán,
jámbor szülő gonddal nevelte őt.
Meggégyenül a durva Mars is láttán
szemérmetes pillantása előtt.
Vénus a tenger habjaiból támadt,
azért olyan fehérek karjai...
Jó vőlegény, örvendj a boldog násznak!
Ölelni méltóbb van-e valaki?!
Mint égen csillag, mint virág tavasszal,
sok boldog órát hozzon nászotok,
s ki Múzsáknál bír külön hatalommal,
az Úr áldása lengjen rajtatok.
Hű szerelemben, mindig egyetértve,
úgy éljete, miként a gerlicék.
És szép család kísérjen majd ki végre,
ha nagysokára elszólít az Ég.

A MAGYAR LOVAK DÍCSÉRETE

Nemes és nemzetes finthai Darholtz
Kristóf úrnak ajánlva.

- Bocatius János -

Máró a szúnyogról írhatott verseket,
Béka-egér harcról Homéros zenghetett;
híresajkú költőt tudok akárhányat,

egyiknek se hitvány az oktalan állat,
együgyű lelkének költők dala hódol:
Mért ne szóljak én hát, Maecenás, a lóról?
Hiszen harcon s békén annyi hasznát vesszük,
értelem és erő, bátorság van bennük!
Királyok, nagyurak, kiké minden ország,
mind a ficánkodó lónak nyergét nyomják.

Ami tudni méltó róluk, íme zengem:
Dárholtznak múzsája, segíts hozzá engem
s add meg mindazt, ami munkámhoz szükséges.
Hiszen tied egy szép, tüzesvérű ménes!
Segíts meg és verset költők paripádra,
egész magyar földön, melynek nincsen párja.

Országos dolgokban, valamikép otthon
nem rágódhatik a magyar különb gondon,
mint hogy harci ménje egyre szaporodjon,
ezeknek hátára jó vitéz pattanjon.

Csikók, nyakukat még fel nem törte szerszám,
verőfényes réten legelnek ezerszám,
mígnem megnyergelve, vagy kocsiba fogva,
száguldoznak, ahol nincsen vége-hossza
halas Tisza mindkét partján a mezőknek.
Hol a véghetetlen rónaságok nőnek,
ahány a legelő, annyi a vad ménes.
Ezeknek számától városom is népes,
mivelhogy idejár a legtöbb lócsíszár.
Sok ugrándó csikó a falon kívül áll;
vásárra a csikós csapatostul hajtja. -
Sétaközben gyakran csodálkoztam rajta,
hogy a vásárlónak, amíg fékre fogja,
a zsenge csikókkal mennyi baja, gondja:

Levetik a lovast, rúd mellé nem állnak...
Milyen szilaj is tud lenni ilyen állat!
Vadul hánykolódik és a kantárt rágja,
míg megzabolázzák, habot túr a szája.

Virtusa próbája: Senkinek sem enged
szabadsága felett könnyű győzedelmet,
védelmében hullat nehéz verejtéket.
Lóban is meglátszik a magyar természet.
Gazdája példáján buzdul, derék állat:
Hiszen urai már sok éve csatáznak,
rettentő törököt dicsőséggel vágják,
nyakukra ne vesse szolgaságnak jármát.
Szembeszállnak haddal, a kezükben fegyver...

Ló is igyen dacol istráanggal, nyereggel;
orrából tüzet fú, lovasát leveti,
ágaskodik, mígnem lankadnak erei
és már az erőszak, csettintés győz rajta,
büszke nyakát végre szolgaságnak adja.
Tűri lovas terhét, az istrángot húzza
és mikor a lovas vékonyát sarkantyúzza,
ha azt a kis vasat oldalába mérték,
gyeplőrándításra emelgeti térdét.

Hej, a tanult állat be kényesen lépked!
Hát még ha céliránt versenyt száguld, nézzed!
Pompás az alakja, a szőre be fényes,
kurta, hegyes füle, a feje oly ékes.

Hosszú, szép a lába, keskenyedik szárig.
Szeme sötét ablak, mely színekben játszik:
Aesculapiusnak szentélyén a kígyó
ha bűvös fűvése tüzet háborító,
így váltotta ottan színét a tűz lángja.

Büszke nyakát a ló, ha szügyébe vágja,
félholdat ír torka, tarajosan félre,
baloldalra hajlik sűrű, nagy sörénye.
Fara kurta, széles; izmos minden része,
szügyét a természet arányosra mérte.

Sötét és haragos színe arra mutat,
bátorszívú s harcon legelől nyér utat.
Térde kicsiny, kerek; kemény a patája;
egész udvar izmos tomporának tája.

A farka se rövid: mint róka uszálya,
vágásban magasan leng-lobog utána.
Óvatos macskaként tudja rakni lábát
könnyedén, magasra... Kérded gyorsaságát?

Versenyt fut a nyúllal, repül, mint a sólyom!
Bezzeg, a német ló hozzá képest ólom:
A járása lusta, a lovasát rázza...

Mi kell még? Ha hív a harcok trombitája,
elsőnek a magyar vágat a csatába,
minden vizén áthat sebes paripája.

Elől mén a magyar, erdőn-mezőn nyergel,
elkésik a német a kövér ebekkel,
csata után jönni törökre nem restel.
Dulong a háború iszonyú tüzekkel.

Urával magyar ló vészbe bátran vágat,
de mikor bölcsőbbnek látszik adni hátat,
cselvetésből megfut, - ilyen okos állat! -
A német ló itt is nyomába se hághat.

Más a kövér spanyol lóról énekeljen,
gyönyörködjék más a lengyel egerekben:
Én csak magyar lóra szíjjazom a nyergem;
termete, futása feltüzesít engem.

Maecenás, ilyen ló hordjon a csatában,
milyet kölcsönadtál nékem minapában,
Balog barátunknak házához nyargalván.

Pegazusnak mondja e lovat mindig szám.
Bellerophon maga, esküszöm, azt vélné,
hogya szárnya volna, magáénak nézné.

Ezt a lovat, amely téged hordoz régen,
lesz rá módom bízvást, hogy jobban dícsérjem.
Ilyet maga a Föld szül csak jókedvében.
Híre-neve nőjjön költő énekében.²³

²³ A vers eredeti alakja hexameter.

ÉLETRAJZI JEGYZETEK

(A kötetben közölt versek forrásai zárójelben)

AZ ELSŐ MAGYAR, HUMANISTA NEMZEDÉK. (Hunyadiak kora.) Janus Pannoni-
nius (Csezmicei János 1434-1472) az első magyar humanista, Vitéz János unokaöccse,
Itáliában tanul, híres költő lesz, 1458-ban hazatér, főméltóságokat visel, pécsi püspök, Mátyás
király ellen összeesküvést szervez, menekülés közben végez vele tüdőbaja. (Opera omnia,
Utrecht, 1784.) - Bonfini Antal (1434-1503) itáliai származású iskolamester, 1486 óta
magyar udvari történetíró, Budán halt meg. Epigrammáját nagy magyar történelmi műve őrzi.
(Rerum Ungaricarum Decades, több kiad.) - Megyericsi János (1470-1517) a Hunyadi-
Szilágyi-Vitéz-Garázda rokonsághoz tartozott, Itáliában tanult, rokonainak összeesküvése
elvágtatta karrierjét, csak kisebb egyházi hivatalokat viselt. A hazai római feliratok első gyűjtője.
Csak sírfeliratát ismerjük, miképpen elvesztek a nemzedékéhez tartozó Garázda Péter, Vetési
László, Fodor Kristóf versei is. (Jan. Pan. Opera omnia, Utrecht 1784. II.)

A MÁSODIK NEMZEDÉK (a Jagellók alatt). Piso (Borsós) Jakab (? Meggyes-1527,
Pozsony) Itáliában tanul, kancelláriai tisztviselő, diplomata, budai háza a humanisták talál-
kozó helye. Mohács után Mária királynéval tart. (Ábel-Hegedüs: *Analecta nova*. Bp. 1903.) -
Szalkai László (1477?-1526) mátészalkai varga fia, Sárospatakon és külföldön tanul,
kancellár, esztergomi érsek, renaissance-jelenség sok árnyoldallal. Mohácsnál esett el. (Horváth
János: *A magy. irod. műveltség megoszlása*. Bp. 1935.) - Taurinus (Stieröchsel)
István a budai cseh kancellárián működő Augustinus Moravus unokaöccse, olmützi
származású, Bécsben tanult, Bakács udvarába került, majd Gyulafehérvárott vicarius. Bécsben
a Celtis epigonokból álló Vadianus körhöz tartozott, akik foglalkoztak szociális kérdésekkel.
Megh. Szebenben 1519. pünkösd vigiliáján, talán meg sem érte könyve megjelenését. (Stauro-
machia sive servile bellum. Bécs, é. n. 1519.) Gerézdi R. közlése. - Erdélyi Székely
Ferenc meggyesi származású, Bécsben tanult, egyházi méltóságokat viselt. Meggyilkolták
1553. (Taurinus id. m.) - Nagyszombati Márton 1504. Bécsben, 1514. Krakkóban
tanul, bencés, többszörös apát. 1528 után nem tudunk róla. Műve a carmen cohortatiók műfa-
jának legjelesebb magyar példája, rajta a Vadianus kör nyomai és Taurinus hatása. Szalkainak
ajánlott művét 1523 szept. fejezte be s u. a. évben jelent meg. (Opusculum ad regni Hungariae
proceres. Új kiad. Ábel-Hegedüs id. m.) Gerézdi R. közlése. - Bekényi Benedek
Bécsben tanul, Verbőczyi szolgálatában áll. (Ábel-Hegedüs id. m.) - Cervinus Illés
(1463-1520) ragusai polgár, Rómában költővé koronázzák. Ulászló alatt hasztalanul kísérlete-
zik, hogy udvari állást kapjon a fővárosban. (Hegedüs István: *Analecta recentiora*. Bp. 1906.) -
Volfardus (későbbi nevén: Enyedi) Adorján (1491-1544) erdélyi származású,
Bécsben, Padovában tanul, gyulafehérvári vicarius, tankönyveket írt és Janus Pannoni-
us kiadásával szerzett érdemet. (Jan. Pan. id. m. II. k.) Bácsi Ferenc († 1536) udvari titkár,
szepesi prépost, kincstartó, Zápolya híve, később a reformációhoz hajolt. (Kovachich:
Supplementum... Buda, 1798-1801.)

A HARMADIK NEMZEDÉK (Mohács után). Vernerus György sziléziai származású,
Krakkóban, Wittenbergben tanul, 1521. eperjesi tanító, 1524. II. Lajos titkára, Ferdinánd alatt
sárosi főispán, a szepesi kamara elnöke. (Hungariae luctus, Krakkó, 1544.) - Bornemissza
Pál (1492-1579) budai prépost, majd több helyen püspök, Oláh után kir. helytartó. (Hegedüs
id. m.) - Oláh Miklós (1493-1568) Mátyás kir. rokona, udvari apród, majd Mária királyné
titkára, szolgálja a németalföldi helytartóságnál is. Hazakerülve esztergomi érsek, kancellár.
Történelmi munkákat ír. (Hegedüs id. m.) - Verancsics Antal (1502-1573) Sebenicóban

szül., Itáliában tanult, majd Zápolyai János titkára, diplomatája. Izabella szolgálatából átlép Ferdinándhoz, esztergomi érsek, kancellár, kir. helytartó. Iratai: 12 kötet. (Monumenta Historiae Hungarica. M. Tud. Akad.) - Tranquillus Andronicus dalmát származású, 1534-ben tűnik fel Budán mint Gritti Alajos kormányzó titkára, később Habsburg oldalon visel egyházi javadalmakat s öregkorában egy konstantinápolyi kalandos követjárása nevezetes. (Hegedüs id. m.) - Sylvester (Erdősi?) János szatmármegyei származású (1504?), Krakkóban, Wittenbergben tanult. Sárvarott tanító, magyar nyomdát állít fel, ott jelenik meg Új Testamentum fordítása az első magyar időmértékes versekkel. Majd 1544-52 a bécsi egyetem tanára, azután nyomavész. (Puerilium colloquiorum formulae, Krakkó, 1527. - Epitaphia. Bécs, 1547.) - Langus János Németországban iskolázott budai tanító, később Ferdinánd kir. tanácsosa. (Pannoniae luctus.)

NEGVEDIK NEMZEDÉK. (A kancellária utolsó, Erdélyország első hajtása.) Zsámboki János (1531-1584) Nagyszombatban született, 22 évig tanult Nyugateurópa különböző egyetemein, végül udvari orvos, tanácsos és történetíró Bécsben. Mint filológus sok könyvet adott ki. Emblemata c. verskötete francia, holland, részben angol fordításban is megjelent. (Demogoriái, Bazel, 1552. - Poemata, Padova, 1555. E ritka könyvet a kecskeméti piarista rendház közölte velem. - Emblemata, Antwerpen, 1564.) - Istvánffi Miklós (1538-1615) főúri családból származott; mint Zsámboki és Forgács Ferenc, ő is Oláh pártfogoltja, Padovában tanult, fényes közpályát futott be. Birtokhalmozó, korrupt hivatalnok. Műveltsége, kitűnő elbeszélő tehetsége történelmi munkájában érvényesül. (Carmina, Lipcse, 1936.) - Somerus János (1539-1574) Németországból lengyel földön át származott be a Felvidékre. Mint zsoldos katona részt vett Herklides János moldvai trónszerző kalandjában, ennek udvari költője, könyvtárosa és iskolájának vezetője lesz. Ura meggyilkolása után Erdélybe menekült, Dávid Ferenc veje, a kolozsvári unitárius iskola rektora. Pestis ragadja el. (Vita Jacobi Despotae. Szeben. 1584.) - Schaesius (vagyis: Segesvári) Keresztély (1540-1585) megyesi származású, Wittenbergben tanult, szülővárosában lelkész. 12 énekes hőskölteménye csak részben jelent meg nyomtatásban. (Ruinae Pannonicae. Wittenberg, 1571. és Hegedüs id. m.)

ÖTÖDIK NEMZEDÉK (Erdély, Felvidék). Szamosközy István Padovában tanult, Erdélyben udvari levéltáros és történetíró. 1608 után nem tudunk róla. Régész, első oknyomozó historikusunk. Jegyzetei közt sok verses apróság. (Monumenta Hist. Hung. 31. k. és Századok 1904. évf.) - Turi György, Turi Pál neves tolnai lelkész fia, Nádorfejevárott szül., Wittenbergben tanul, majd a török alatt, Tolnán iskolamester. (Pareus: Delitiae poetarum Hungaricarum. Frankfurt, 1613.) - Filefalvi (Filiczky) János (1580-1622) Szepes megyében szül., főúri nevelőként német egyetemeket látogat, Sárospatakon rektor. (Pareus id. m.) - Dedricius (Deidrich) György a kolozsmegyei Tekén szül., Wittenbergben, majd Rómában tanult a garázda diák. Szebenben elcsapják a luteránus tanítóságtól, mert kiderül, hogy Rómában kezét csókolt a pápának. Tekén apja utóda a lelkészségben, de 1598. onnan is elmozdítják. Halálának időpontját megállapítottam EphK. 1943. 212. l.: 1605. ápr. 2. (Hodoeporicon itineris. Strassburg, 1589.). - Csibrádi Mihály és Csorba István debreceni ref. tanárok. (De Sigetho Hungariae propugnaculo, Wittenberg, 1587.) - Hunyadi Ferenc hunyadi származású; németalföldi, francia, angol, olasz egyetemeken tanult, Báthory István, majd Zsigmond orvosa. (Piis manibus D. Stephani Bathorei. Krakkó, 1588.) - Balog János felvidéki ev. lelkész. (Epitaphia... Bártfa, 1595.) - Báthory András (1566-1599) bíboros, nagybátyja, István lengyel király neveltje. Itáliában tanult, 1599-ben félévig - unokaöccse, Zsigmond lemondása folytán - erdélyi fejedelem, de Mihály vajdával szemben csatát vesz és a székelyek megölték. (Bethlen Farkas: Historia Pannonico-

Dacicarum. Szeben, 1782-93.) - Bocatius János (1569-1621) morva származásu eperjesi, majd kassai iskolamester, utóbbi helyen tanácsbeli, majd főbíró. Megnyitja Kassát a hajduknak és Bocskai diplomatája lesz. Németországban elfogják, Prágában öt évig raboskodik, hazaszökik. Utóbb Bethlen Gáborhoz csatlakozik. A Magyarország termékenységéről szóló ódát neki tulajdonítom: EPhK. 1938. 10-12. sz. (Hungaridos poematon libri V. Bártfa, 1599., Salomon Hungaricus, Kassa, 1611., Hegedüs id. m.)